

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014

MILAN MUZIKÁŘ

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU

Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PODNIKOVÁ EKONOMIKA

Vysoká škola ekonomie a managementu

info@vsem.cz / www.vsem.cz

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU

Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE/TITLE OF THESIS

Fiskální nerovnováha (vývoj deficitu a veřejného dluhu v ČR)

Fiscal imbalance (development of deficit and public debt in the Czech republic)

TERMÍN UKONČENÍ STUDIA A OBHAJOBA (MĚSÍC/ROK)

Červen 2014

JMÉNO A PŘÍJMENÍ / STUDIJNÍ SKUPINA

Milan Muzikář / PE 31

JMÉNO VEDOUCÍHO BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Doc. Ing. Alena Maaytová, PhD.

PROHLÁŠENÍ STUDENTA

Prohlašuji tímto, že jsem zadanou bakalářskou práci na uvedené téma vypracoval samostatně a že jsem ke zpracování této bakalářské práce použil pouze literární prameny v práci uvedené.

Jsem si vědom skutečnosti, že tato práce bude v souladu s § 47b zák. o vysokých školách zveřejněna, a souhlasím s tím, aby k takovému zveřejnění bez ohledu na výsledek obhajoby práce došlo.

Prohlašuji, že informace, které jsem v práci užil, pocházejí z legálních zdrojů, tj. že zejména nejde o předmět státního, služebního či obchodního tajemství či o jiné důvěrné informace, k jejichž použití v práci, popř. k jejichž následné publikaci v souvislosti s předpokládanou veřejnou prezentací práce, nemám potřebné oprávnění.

Datum a místo: 27.4.2014, Praha

podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych tímto poděkoval doc. ing. Aleně Maaytové, PhD. za cenné rady, které mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Vysoká škola ekonomie a managementu

info@vsem.cz / www.vsem.cz

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU

Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

SOUHRN

1. Cíl práce:

Hlavním cílem bakalářské práce je analýza vývoje fiskální nerovnováhy v České republice v letech 1993 - 2013, včetně charakteristiky růstu státního a veřejného dluhu. K naplnění hlavního cíle byly zvoleny tři dílčí cíle. Prvním cílem je analýza vlivu politické orientace vlády na vývoji veřejného dluhu ve zkoumaném období. Druhým dílčím cílem práce je analýza souvislosti vývoje veřejného zadlužení a hospodářského cyklu. Třetím dílčím cílem je rozbor přibližování či vzdalování se přijetí společné evropské měny z pohledu Maastrichtských kritérií a srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie.

2. Výzkumné metody:

Hlavní metodou použitou při zpracování první části bakalářské práce byla rešerše relevantní literatury, na základě které byly definovány základní pojmy a vysvětlena problematika veřejných financí a fiskální nerovnováhy, která byla zkoumána v praktické části práce. Primární zdroje byly získány z databází Ministerstva financí, Českého statistického úřadu a Eurostatu. Jednalo se časové řady ukazatelů, výsledky hospodaření rozpočtů a další. Tato data byla seřazena do časově ohraničených celků, časově a mezinárodně porovnávána a byly analyzovány příčiny a důsledky jejich vývoje.

3. Výsledky výzkumu/práce:

Ze zkoumaných dat je patrné, že v téměř celém období existence samostatné České republiky docházelo k deficitnímu hospodaření veřejných rozpočtů a ke zvyšování veřejného zadlužení. K dosahování přebytkových rozpočtů v prvních letech napomáhalo i vyčlenění některých výdajů mimo vládní soustavu a v tzv. transformačních institucích vznikala skrytý dluh, který ovlivnil zadlužení a rozpočty v dalších letech. Státní dluh v prvních letech klesal, protože na úhradu jeho úrokových nákladů byly použity výnosy z privatizace a z přebytku rozpočtu byl státní dluh splácen. Od konce devadesátých let zadlužení dramaticky narůstá a veřejný dluh na konci roku 2013 dosahoval výše 1 820 mld. Kč, což představovalo asi 47 % HDP. Na velikosti zadlužení se podílel i každoroční schodek státního rozpočtu, ale v posledních letech se vlády snažily o jeho snižování.

4. Závěry a doporučení:

Z analyzovaných dat nebyl prokázán přímý vliv politické orientace vlády na zvyšující se veřejné zadlužení. Na růstu dluhu od konce devadesátých let měla vliv vládní snaha o „zprůhlednění“ systému veřejných financí a kvantifikaci skrytého dluhu. Naopak nízký schodek v letech 2007-2008 byl způsoben především dobrou výkonností ekonomiky. Ani přímý vliv hospodářského cyklu nebyl prokázán, protože i v době konjunktury hospodařily rozpočty s deficitem a veřejný dluh nominálně neklesal. V roce 2013 Česká republika splnila obě konvergenční kritéria udržitelnosti veřejných financí, a tím částečně vyhověla podmínkám pro přijetí společné měny. Kritérium veřejného dluhu zatím nebylo problémem, ale veřejný deficit se v předchozích pěti letech pohyboval nad stanoveným limitem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Fiskální nerovnováha, státní rozpočet, veřejný dluh, veřejné finance.

Vysoká škola ekonomie a managementu

info@vsem.cz / www.vsem.cz

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU

Nárožní 2600/9a, 158 00 Praha 5

SUMMARY

1. Main objective:

The main objective of this thesis is to analyze the fiscal imbalance and describe the growth of the state debt. To achieve the main objective were defined three sub-goals. The first one is to analyze the effect of the government's political orientation on the debt and the fiscal imbalance. The second sub-goal is to analyze the context of the evolution of the public debt and the economic cycle. The last objective is to appraise the fulfillment of the Maastricht criteria and comparison with other countries.

2. Research methods:

The main method used during the processing of the first part of the thesis was the research of the relevant literature and based on that the basic concept were defined and explained the issue of public finances and the fiscal imbalance. Primary source were obtained from the Ministry of Finance, from the Czech Statistical Office and Eurostat. It were sets of indicators, results of the budget deficit or surplus, etc. These data were sorted into time-bound units and compared and analyzed the causes and consequences of their development.

3. Result of research:

During the early years were the budgets balanced but it was caused by the exclusion of the certain expenditures outside the government system and the hidden debt was cumulated in the transformation institutions and this debt affected the budget and debt in later years. The public debt has declined in the first period because it was paid by the revenue from the privatization. Since the late nineties the public debt increasing dramatically and at the end of 2013 reaching the amount of 1,820 billion CZK, representing about 47 % of GDP.

4. Conclusions and recommendation:

The analyzed data has not shown the direct influence the government's political orientation in increasing of the public debt. The growth of the public debt since the late nineties was caused by government's efforts to do the public finance "transparent" and to quantified the hidden debt. The low deficit in 2007 and 2008 was due to the good performance of the economy. The Czech republic has fulfilled both the convergence criteria and partially complied with the conditions for euro adoption in 2013.

KEYWORDS

Fiscal imbalance, state budget, national debt, public finance.

JEL CLASSIFICATION

H61 – Budget, budget systems

H62 – Deficit, surplus

H63 – Debt, debt management, sovereign debt

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Milan Muzikář
Studijní program:	Ekonomika a management (Bc.)
Studijní obor:	Podniková ekonomika
Studijní skupina:	PE 31
Název BP:	Fiskální nerovnováha (vývoj deficitu a veřejného dluhu v ČR)
Zásady pro vypracování (stručná osnova práce):	<ol style="list-style-type: none">1 Vymezení základních teoretických pojmů<ol style="list-style-type: none">1.1 Veřejné příjmy a výdaje1.2 Krátkodobá a dlouhodobá fiskální nerovnováha2 Fiskální nerovnováha veřejných rozpočtů ČR v letech 1993-2010<ol style="list-style-type: none">2.1 Rozbor deficitu a přebytku ve sledovaných obdobích3 Analýza fiskální nerovnováhy v České republice od roku 1993<ol style="list-style-type: none">3.1 Vliv politické orientace na vývoj fiskální nerovnováhy3.2 Souvislost hospodářského cyklu a fiskální nerovnováhy3.3 Plnění Maastrichtských kritérií zeměmi EU
Seznam literatury: (alespoň 4 zdroje)	DVORÁK P. <i>Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize</i> . 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2008. 343 stran. ISBN 978-80-7400-075-1. DVORÁKOVÁ P. <i>Fiskální nerovnováha a management veřejného dluhu (na příkladu České republiky), disertační práce</i> . Masarykova Univerzita, Brno, 2009. 157 stran. IZÁK V. <i>Fiskální politika</i> . 1. vydání, Praha, VŠE, 2005. 209 stran. ISBN 80-245-0976-8. SLANÝ A. <i>Makroekonomická analýza a hospodářská politika</i> . Praha, C.H.Beck, 2003. 375 s. ISBN 80-7179-738-3.
Vedoucí BP:	Ing. Alena Maaytová, Ph.D.
Termín obhajoby BP:	Červen 2012

Prof. Ing. Milan Žák, CSc.
rektor

V Praze dne 30.1. 2012

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Veřejné finance	3
2.1 Funkce veřejných financí	3
2.2 Veřejné rozpočty	4
2.2.1 Státní rozpočet.....	4
2.2.2 Územní rozpočty	5
2.2.3 Mimorozpočtové fondy	5
2.3 Rozpočtová skladba	6
2.3.1 Veřejné příjmy	7
2.3.2 Veřejné výdaje	8
3 Fiskální nerovnováha	9
3.1 Krátkodobá fiskální nerovnováha	9
3.2 Dlouhodobá fiskální nerovnováha	10
4 Fiskální nerovnováha veřejných rozpočtů ČR	12
4.1 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 1993 – 1997	12
4.2 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 1998 – 2002	16
4.3 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 2003 – 2007	19
4.4 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 2008 – 2013	23
5 Vývoj veřejného dluhu a deficitu veřejných financí v letech 1993 – 2013	28
5.1 Vliv politické orientace na vývoj fiskální nerovnováhy	29
5.2 Souvislost hospodářského cyklu a fiskální nerovnováhy.....	32
5.3 Plnění Maastrichtských kritérií zeměmi EU	33
6 Závěr	35

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 1993 – 1997	12
Tabulka 2 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 1993 – 1997	13
Tabulka 3 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 1993 – 1997	14
Tabulka 4 Vývoj státního dluhu v letech 1993 – 1997 (mld. Kč).....	15
Tabulka 5 Náklady státního dluhu v letech 1993 – 1997.....	16
Tabulka 6 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 1998 – 2002	16
Tabulka 7 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 1998 – 2002	16
Tabulka 8 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 1998 – 2002.....	18
Tabulka 9 Vývoj státního dluhu v letech 1998 – 2002 (mld. Kč).....	19
Tabulka 10 Náklady státního dluhu v letech 1998 – 2002.....	19
Tabulka 11 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 2003 – 2007	20
Tabulka 12 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 2003 – 2007	20
Tabulka 13 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 2003 – 2007	22
Tabulka 14 Vývoj státního dluhu v letech 2003 – 2007 (mld. Kč).....	22
Tabulka 15 Náklady státního dluhu v letech 2003 – 2007.....	23
Tabulka 16 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 2008 – 2013	24
Tabulka 17 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 2008 – 2013	24
Tabulka 18 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 2008 – 2013.....	25
Tabulka 19 Vývoj státního dluhu v letech 2008 – 2013 (mld. Kč).....	26
Tabulka 20 Hrubé náklady státního dluhu v letech 2008 – 2013.....	26
Tabulka 21 Čisté náklady státního dluhu v letech 2008 – 2013.....	27
Tabulka 22 Vlády České republiky v rozmezí let 1993 – 2013	30
Tabulka 23 Roční přírůstky dluhových ukazatelů a přehled politické orientace vlády	30
Tabulka 24 Změna HDP, saldo SR, podíl státního a veřejného dluhu na HDP	32
Tabulka 25 Plnění Maastrichtských kritérií vybranými zeměmi EU	33

Seznam grafů

Graf 1 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 1995 – 1997	14
Graf 2 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1993 – 1997 (% HDP).....	15
Graf 3 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 1998 – 2002	18
Graf 4 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1998 – 2002 (% HDP).....	18
Graf 5 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 2003 – 2007	21
Graf 6 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 2003 – 2007 (% HDP).....	22
Graf 7 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 2008 – 2012	25
Graf 8 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 2008 – 2013 (% HDP).....	26
Graf 9 Vývoj přebytku (deficitu) státního rozpočtu (mld. Kč, % HDP).....	28
Graf 10 Vývoj deficitu veřejných rozpočtů v letech 1995 – 2013 (mld. Kč, % HDP)	28
Graf 11 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1993 – 2013 (mld. Kč, % HDP)	29

1 Úvod

Fiskální nerovnováha, tedy nesoulad mezi příjmy a výdaji rozpočtu, se projevuje v každém státě, v každém období i přes snahy prosadit zákonem povinnost o sestavování vyrovnaných rozpočtů. Je samozřejmě lepší, skončí-li rozpočet přebytkem, díky čemuž může klesat veřejné zadlužení, nebo alespoň nemusí narůstat dramaticky. Na druhou stranu je třeba říci, že ne každý přebytek rozpočtu je správný, protože mohl být dosažen jen omezením některých výdajů, které by mohly působit v delším období pozitivně, stejně tak ne každý rozpočtový deficit je špatný, protože může být způsoben snahami vlády o oživení ekonomiky.

Tato bakalářská práce se zabývá vývojem fiskální nerovnováhy a veřejného zadlužení v České republice od jejího vzniku. V té době ji bylo možné označit jako zemi, která hospodaří s přebytkovým státním rozpočtem a má poměrně malý veřejný dluh. Tento stav však skončil koncem devadesátých let, kdy došlo k zprůhlednění systému veřejných rozpočtů a plně se projevil do té doby skrytý dluh, který souvisel především s existencí transformačních institucí a přejímáním závazků státu za dluhy, které vznikly v době privatizace. Od té doby hospodaří české veřejné rozpočty s deficitem, který se v průběhu let různě vyvíjel. V poslední době se vlády snaží jeho výši snižovat.

V první části práce jsou popsány veřejné finance jako celek, definována je jejich funkce a úloha. Pozornost je věnována státnímu rozpočtu, který tvoří nejvýznamnější část veřejných financí, a jsou zmíněny jednotlivé státní fondy, jejichž hospodaření se na výsledku nerovnováhy veřejných rozpočtů rovněž projevuje. V další části je charakterizován průběh fiskální nerovnováhy v krátkém a dlouhém období a důsledky, které s sebou její existence přináší, tedy rozpočtový přebytek, ale v případě českých rozpočtů jde především o deficit, a s ním související veřejný dluh. Metodou převažující v této části je rešerše relevantní literatury.

Ve druhé části práce je zpracován vývoj fiskální nerovnováhy od roku 1993 do roku 2013. Toto období je pro přehlednost a snazší komentování rozděleno na pětileté celky. V každém je zhodnocen vývoj veřejných rozpočtů, zejména saldo rozpočtu státního, které má největší vliv na jejich celkový schodek. Následně je popsáno veřejné zadlužení a růst či pokles státního a veřejného dluhu. Státní dluh, který tvoří velkou část celkového vládního dluhu, je zkoumán podrobněji, zohledněn je způsob financování a jeho úrokové náklady.

Hlavním cílem bakalářské práce je analýza vývoje fiskální nerovnováhy v České republice od vzniku v roce 1993. Vývoj deficitu veřejných financí, především pak vývoj státního dluhu, je palčivým problémem dnešní doby, a to nejen z pohledu jednotlivých zemí, ale v důsledku propojených ekonomik i problémem evropského, resp. celosvětového, společenství.

K naplnění hlavního cíle byly stanoveny tři dílčí cíle. Protože lze předpokládat, že na vývoj veřejného zadlužení může mít vliv i politická orientace vlády, je prvním dílčím cílem analýza vlivu orientace vlády na fiskální nerovnováhu a růst či pokles veřejného dluhu v celém sledovaném období.

Pokud se daří ekonomice, pak by měl klesat i deficit, protože díky zvyšujícímu se produktu by měla růst spotřeba, příjmy z výběru daní, klesat nezaměstnanost, a tak i sociální transfery. Druhým dílčím cílem je analýza souvislosti vývoje hospodářského cyklu a veřejného zadlužení.

Na závěr jsou porovnány členské země Evropské unie s Českou republikou, a to podle plnění Maastrichtských kritérií, neboť tato kritéria platí pro všechny státy uskupení a Evropská komise má nástroje, kterými jejich dodržování může vynucovat, resp. jejich nedodržování postihovat. Plnění těchto tzv. konvergenčních kritérií je jednou z podmínek pro přijetí společné měny, k čemuž se Česká republika svým vstupem do EU zavázala.

Primární zdroje, na základě kterých byla provedena praktická část bakalářské práce, byly získány z databází Ministerstva financí, Českého statistického úřadu a Eurostatu. Jednalo se časové řady ukazatelů, výsledky hospodaření rozpočtů a další. Tato data byla seřazena do časově ohraničených celků, časově a mezinárodně porovnávána a byly analyzovány příčiny a důsledky jejich vývoje.

2 Veřejné finance

Každý člověk vstupuje dennodenně do ekonomického vztahu s jiným subjektem. Obyčejný nákup je typickým příkladem peněžního vztahu mezi jednotlivcem, který si chce koupit pečivo, a pekařem, který své produkty nabízí s požadavkem zisku. Tato transakce, kdy jedním směrem putuje pečivo a druhým peníze, je dobrovolná a živelná. Nebyla nikým centrálně naplánována, vznikla pouze z řady svobodných rozhodnutí, a především byla dobrovolná, kdy kterýkoli subjekt očekává, že právě uskutečněný obchod je pro něj výhodný. Tyto typy peněžních transakcí však mohou probíhat jen mezi soukromými subjekty. Jakmile do transakce vstupuje stát, již nelze hovořit o dobrovolnosti a živelnosti, ale pro tyto veřejné finance platí princip nenávratnosti, neekvivalence a nedobrovolnosti (Dvořák, 2008, s. 5).

Princip nenávratnosti znamená, že občan, který státu odvede část svých prostředků ve formě daní, nemá žádný právní nárok na jakékoli protiplnění. Je pravdou, že stát tyto prostředky používá k úhradě veřejných výdajů, které přinášejí prospěch většině občanů (teoreticky by měly přinášet prospěch všem). Realita navíc ukazuje, že stát vydává podstatně více, než sám vybere. **Princip neekvivalence** představuje fakt, že občan při zaplacení daní v určité výši nemůže očekávat, že využije služby financované státním rozpočtem ve stejné hodnotě, jakou na daních odvedl. Neekvivalencí lze chápat míru solidarity ve státě **Nedobrovolnost**, jak sám název napovídá, podtrhuje skutečnost, že asi žádný člověk by jen ze svého svobodného rozhodnutí daně neplatil. Proto má stát moc (v demokracii soustavu zákonů), jak jednotlivé ekonomické subjekty k tomuto jednání přinutit (Dvořák, 2008, s. 6).

2.1 Funkce veřejných financí

Tržní systém bez zásahů vlády lze z hlediska alokace zdrojů považovat za systém nejlepší, který je velmi efektivní a je schopen samoregulace. I přes tento pohled dochází v tržním systému k řadě nedostatků a selhání, která se souhrnně označují jako **tržní selhání** (Lajtkepová, 2009, s. 9). Jejich příčiny autorka rozděluje do tří skupin – makroekonomické (souvisejí se stabilitou tržního systému), mikroekonomické (selhání v oblasti alokace zdrojů) a mimoekonomické (otázky spravedlivého rozdělování).

Nejčastějšími příčinami selhání trhu dle Lajtkepové (2009, s. 9) jsou:

- nedokonalá konkurence;
- informační asymetrie;
- existence veřejných statků;
- existence externalit (pozitivních i negativních);
- nestabilita vývoje makroekonomických veličin;
- potřeba společnosti usměrňovat sociální nerovnost mezi jednotlivci;
- chybná alokace a využití zdrojů.

Právě ze společenské potřeby řešit tyto situace vychází **normativní pohled** na veřejné finance a vyvozuje tři základní funkce veřejných financí (Dvořák, 2008, s. 8).

Alokační funkcí se rozumí snaha státu prostřednictvím veřejných financí zvyšovat efektivní alokaci zdrojů a zajišťovat tak statky, které v soukromém sektoru nejsou generovány z důvodu schopnosti či ochoty trhu. Stát je pak zajišťuje buď sám

(například zajištění bezpečnosti občanů, zdravotnických služeb), nebo pomocí sektoru soukromého, ale financuje jeho zajištění. Zvyšovat efektivní alokaci zdrojů může jednak na straně výdajů (již zmíněná přímá úhrada ze státního rozpočtu) nebo na straně příjmové (daňové zvýhodnění či daňové znevýhodnění).

Redistribuční funkce vychází z potřeby mírnit nerovnoměrné rozdělení důchodů a bohatství ve společnosti a zvyšovat sociální spravedlnost. Stát má opět možnosti zásahu na výdajové straně (transferové platby) i na straně příjmové (progresivní zdanění). Při snaze zajistit tuto sociální spravedlnost však dochází k rozdělení společnosti na dvě skupiny, z nichž jedna z tohoto přerozdělování profituje a druhá naopak doplácí. Obě skupiny se snaží, samozřejmě protichůdně, tento stav změnit prostřednictvím svých volených zástupců.

Stabilizační funkce zmírňuje změny ekonomické aktivity způsobené hospodářskými cykly, a toto využití veřejných financí se stává součástí hospodářské politiky státu. Upřednostňována by měla být stabilita ekonomiky, a vláda by se měla snažit fiskální expanzí oživit ekonomiku v době recese a naopak fiskální restrikcí korigovat její přehřátí.

Z teorie veřejné volby, kterou lze zařadit mezi teorie vládních selhání, vychází **pozitivní pohled** na veřejné finance. Protože u nás tyto poznatky nejsou diskutovány tak často jako teorie tržního selhání, budou hlavní argumenty proti státním zásahům do ekonomiky shrnuty jen stručně. Dvořák (2008, s. 10) s odkazem na rakouskou ekonomickou školu uvádí, že ekonomický systém je dostatečně samoregulován a zásahy státu nejsou nutné, ale mnohdy jsou i škodlivé. Jakýmkoli postupem není možné dosáhnout obecného blaha, vždyť prospěch celku nelze ani jednoznačně definovat, a není proto možné hospodářskou politiku směřovat k tomuto cíli. Je-li připuštěna možnost, že politici jsou dostatečně silní a svolní prosazovat ušlechtilé cíle, pak podle teorému nemožnosti Kenetha J. Arrowa neexistuje pravidlo, který by při kolektivním rozhodování zajistilo efektivní řešení. A pokud by přesto bylo toto řešení nalezeno, není jistá jeho úspěšná realizace.

Důvody vládních selhání lze podle Williama A. Niskaena hledat ve stejných příčinách jako selhání tržní – nedokonalá a nedostatečná informovanost, existence externalit a monopolů a nejasně vymezená vlastnická práva (Dvořák, 2008, s. 12).

2.2 Veřejné rozpočty

Soustavu veřejných rozpočtů tvoří rozpočet státní, rozpočty krajů, obcí, příspěvkových organizací, rozpočty dobrovolných svazků obcí a rozpočty Regionální rad regionů soudržnosti (Peková, 2008, s. 136).

2.2.1 Státní rozpočet

Finance státu představují největší část veřejných financí, která je centralizována do jediného peněžního fondu (v tradičním pojetí) – státního rozpočtu (Lajtkepová, 2009, s. 99). Peková (2008, s. 124) uvádí, že „...je nejvýznamnějším veřejným rozpočtem, protože soustřeďuje největší část příjmů rozpočtové soustavy a podílí se tak nejvíce na nenávratném přerozdělování významné části hrubého domácího produktu přes rozpočtovou soustavu, a to zejména prostřednictvím daní.“

Stejně jako celé veřejné finance, je i státní rozpočet založen na dříve zmíněných principech nenávratnosti, neekvivalence a nedobrovolnosti. Tento stav, jak připomíná Dvořák (2008, s. 7), je podobný loupeži, nicméně v demokratickém uspořádání má stát k těmto krokům mandát od občanů, protože státní rozpočet je schvalován voleným orgánem (v ČR je to Poslanecká sněmovna) formou rozpočtového zákona na návrh vlády.

Na státní rozpočet je možné nahlížet jako na (Peková, 2008, s. 125-127):

- centralizovaný peněžní fond;
- bilanci příjmů a výdajů státu;
- finanční plán;
- právní normu;
- nástroj rozpočtové politiky.

Definice státního rozpočtu je zakotvena v zákoně č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, který dále určuje základní zákonný rámec jeho tvorby, funkce a obsahu.

2.2.2 Územní rozpočty

Obnovení územní samosprávy jako přímý důsledek decentralizace moci s sebou přineslo i další součást veřejných rozpočtů, **rozpočty měst a obcí**. Po vzniku krajských samospráv (v roce 2001) navíc přibýly i **rozpočty krajů**. Přenesení moci na obecní či krajskou úroveň samozřejmě vyžaduje finanční prostředky, díky kterým mohou samosprávy plnit své úkoly dané jim příslušným zákonem¹, a důležitým nástrojem je tak jejich rozpočet (Peková, 2008, s. 178). Vzhledem k přesouvání více pravomocí na kraje se jejich význam dále zvyšuje. Protože jsou však součástí veřejných rozpočtů, může jejich případná nestabilita vyvolat celkovou nestabilitu systému veřejných financí (Hamerníková, Maaytová, 2010, s. 212). Hospodaření územních samospráv je upraveno zákonem č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Kraje i obce hospodaří se svým majetkem, a stát za tento jejich majetek nenese žádné záruky.

Mezi územní rozpočty se dále řadí **rozpočty dobrovolných svazků obcí a rozpočty regionálních rad soudržnosti**.

2.2.3 Mimorozpočtové fondy

Součástí veřejných rozpočtů jsou i mimorozpočtové fondy, které jsou zřizovány (a stejně tak i rušeny) zvláštním zákonem, a jejichž hospodaření se řídí zákonem o rozpočtových pravidlech a příslušnými předpisy. V současné době mezi státní fondy v ČR patří:

Státní fond životního prostředí byl zřízen v roce 1991 jako nástupce Fondu ochrany ovzduší a Fondu ochrany vod. Jeho příjmy jsou tvořeny poplatky za znečišťování životního prostředí (např. poplatky za vypouštění odpadních vod, za znečištění ovzduší, za ukládání odpadů, atd.) a dále splátkami poskytnutých půjček. Výdajem Fondu jsou dotace a půjčky poskytované na financování projektů, které mají pozitivní dopad na životní prostředí. Podle zákona o použití těch prostředků rozhoduje ministr životního prostředí (SFŽP, 2014).

¹ Krajům zákonem 129/2000 Sb. a obcím zákonem 128/2000 Sb.

Státní zemědělský intervenční fond vznikl v roce 2010 jak nástupce Státního fondu tržní regulace v zemědělství a je zprostředkovatelem finanční podpory z EU a národních zdrojů. Fond je spravován Ministerstvem zemědělství a je využíván jako nástroj realizace státní zemědělské politiky (SZIF, 2014).

Státní fond kinematografie vznikl v roce 2013, poskytuje podporu kinematografie, filmové pobídky a vykonává správu poplatků stanovených dle zákona (MK, 2014).

Státní fond kultury byl založen v roce 1992 jako jeden z nástrojů financování kulturní politiky státu, propagaci české kultury a obnovu kulturních památek (MK, 2014).

Státní fond dopravní infrastruktury byl zřízen v roce 2010 za účelem rozvoje, výstavby a modernizace silnic, dálnic, železničních cest a vnitrozemských vodních cest. Fond kromě financování výstavby poskytuje příspěvky na průzkumné a projektové práce zaměřené na dopravní infrastrukturu. Příjmem Fondu jsou poplatky za použití některých komunikací, silniční daň a podíl na spotřebních daních z uhlovodíkových maziv a paliv. Správcem Fondu je Ministerstvo dopravy (SFDI, 2014).

Státní fond rozvoje bydlení byl založen v roce 2010 a jeho úkolem je shromažďování prostředků určených na podporu bydlení. Podporuje investice (soukromé či obecní) do výstavby a modernizace bytů a technické infrastruktury. Správcem je Ministerstvo pro místní rozvoj (SFRB, 2014).

Kromě výše zmíněných, fungovalo v České republice ještě několik dalších fondů, které byly buď transformovány v některý ze stávajících, nebo zcela zrušeny, např. **Fond dětí a mládeže** nebo **Fond národního majetku** (FNM ČR), který byl založen v roce 1991, a jeho hlavním posláním byla realizace privatizačních projektů, které schválila vláda nebo ministerstvo. FNM se stával dočasným vlastníkem privatizovaných podniků, jejichž akcie prodával nebo převáděl. Příjmy plynoucí z privatizace netvořily součást státního rozpočtu, ale byly jeho majetkem, který mohl být použit jen k zákonem stanoveným účelům, jako byla například likvidace ekologických škod, posílení zdrojů nemocenského, důchodového a zdravotního pojištění (MF, 2005)². Po jeho zrušení ke konci roku 2005 přešel jeho veškerý majetek na stát a jeho působnost na Ministerstvo financí. Finanční prostředky zrušeného FNM se nestaly součástí státního rozpočtu, ale jsou vedeny na zvláštních účtech.

Vzhledem k transformaci ekonomiky po roce 1989 vyvstala potřeba kapitalizace bankovního sektoru, a proto byla založena Konsolidační banka, která měla napomoci přechodu z centrálně plánované ekonomiky na prostředí tržní. Banka zejména shromažďovala nebonitní pohledávky, podporovala rozsáhlé projekty českých podniků a obnovu poškozené infrastruktury a staveb po povodních v roce 1997. V roce 2001 byla transformována do **České konsolidační agentury**, která převzala její poslání. Činnost Agentury spočívala zejména ve vypořádání zbytkového portfolia a dokončovala dříve započaté operace. Konce roku 2007 zanikla a jejím právním nástupcem se stal stát a veškeré právní závazky a práva přešla na Ministerstvo financí. Z tohoto titulu její závazky představují dluh státu (ČNB, 2014).

2.3 Rozpočtová skladba

Příjmy a výdaje rozpočtů jsou klasifikovány tzv. rozpočtovou skladbou (je definována vyhláškou 323/2002 Sb.), která vyhovuje požadavkům mezinárodního srovnávání.

²Podle kontroly NKÚ vznikla ve FNM v letech 1997 – 2002 ztráta 1,2 mld. Kč (NKÚ, 2002).

Upravuje třídění všech peněžních operací veřejných rozpočtů a mimorozpočtových fondů, které je tak jednotné, systematické a přehledné a dále umožňuje (Peková, 2008, s. 121):

- zajistit jednotnost a přehlednost rozpočtů, a činit hospodaření průhledné;
- zjistit údaje o vývoji příjmů a výdajů;
- sumarizovat příjmy a výdaje za celou rozpočtovou soustavu;
- analyzovat hospodaření a krytí schodku nebo využití přebytku veřejných financí.

Rozpočtová skladba využívá následující tři typy třídění (Peková, 2008, s. 141):

- odpovědnostní – pouze pro příjmy a výdaje státního rozpočtu (kraje a obce je nemají povinné), třídění podle tzv. správců kapitol;
- druhové – základní třídění dělící operace do tří skupin:
 - příjmy;
 - výdaje;
 - financování;
- odvětvové – podle účelu, na jaký jsou prostředky vydávány;
- konsolidační.

2.3.1 Veřejné příjmy

K naplnění svých funkcí potřebuje vláda (na jakékoli úrovni) odpovídající finanční prostředky, a ty získává prostřednictvím veřejných příjmů.

Příjmy lze dělit podle několika hledisek. Nejvýznamnějším, jak uvádí Peková (2008, s. 297) je klasifikace podle návratnosti – nenávratné příjmy a návratné příjmy.

Nenávratné příjmy tvoří většinu příjmů celé rozpočtové soustavy. Do veřejného rozpočtu (nebo mimorozpočtového fondu) plynou od řady subjektů. Jsou to daně od občanů či firem, dotace ze státního rozpočtu do rozpočtu obce v rámci přerozdělování, dávky, poplatky, příjmy z pronájmu či prodeje majetku ve vlastnictví státu nebo samosprávy.

Návratné příjmy jsou například úvěry od jiných subjektů, kterým za jejich dobrovolné poskytnutí těchto prostředků plyne úrok. Příjmem státního rozpočtu může být emise státních pokladničních poukázek, u obcí pak například bankovní úvěr. Střednědobými či dlouhodobými příjmy jsou pak půjčky od mezinárodních institucí, emise státních dluhopisů nebo municipálních obligací. Využívání těchto příjmů spolu však nese dodatečné náklady, protože musí být splacena nejen jistina, ale i zmíněný úrok, a zatěžuje tak budoucí hospodaření.

Příjmy je možné dále dělit dle časového hlediska na příjmy **běžné**, které se vztahují k danému rozpočtovému období a obvykle se každoročně opakují. Běžné příjmy se dále dělí na příjmy daňové a nedaňové. Naopak **kapitálové** příjmy jsou spíše jednorázového charakteru, jako třeba účelové dary, příjmy z prodeje majetku, dotace ze státního rozpočtu nebo čerpání investičního úvěru (Peková, 2008, s. 297).

Podle míry závaznosti je autorka dále dělí na **obligatorní**, které jsou povinné za zákona (daňové příjmy), a **fakultativní**, které závisí na rozhodnutí příslušného orgánu.

Z pohledu rozpočtových analýz a plánování jsou příjmy dělené na **plánované** a **neplánované**, a podle řady dalších hledisek.

Nejvýznamnějším zdrojem příjmů rozpočtů, nejen v České republice, tvoří **daňové příjmy**, mezi které se řadí daně, cla, poplatky a platby pojistného na sociální a zdravotní pojištění. Daň je povinný, zákonem stanovený transfer od jednotlivců a firem ve prospěch veřejných rozpočtů. Jak již bylo zmíněno dříve, je to nedobrovolná, neekvivalentní a nenávratná platba, která se pravidelně opakuje (Peková, 2008, s. 301).

2.3.2 Veřejné výdaje

Veřejné výdaje, představují transfery finančních prostředků, které stát využívá jako nástroj fiskální politiky.

Podobně, jako veřejné příjmy, lze i výdaje dělit podle několika hledisek. Podle druhového hlediska se výdaje dělí na **běžné** výdaje a výdaje **kapitálové**. Běžné výdaje jsou užívány k financování pravidelně se opakujících potřeb na úrovni státu či samosprávy. Značná část běžných výdajů má povahu **mandatorních** výdajů, které jsou stanoveny zákonem (dávkou sociálního zabezpečení, příspěvkem na penzijní či stavební spoření) nebo **kvazimandatorních** výdajů, ty jsou podloženy smlouvou. Kapitálovými výdaji jsou financovány dlouhodobé investiční projekty, které často zasahují do více rozpočtových období (Peková, 2008, s. 218).

Jestliže je rozpočet chápán jako plánovaná bilance, uvádí Peková (2008, s. 221) členění na výdaje **plánovatelné** a **neplánovatelné**. Neplánované jsou výdaje nahodilé (např. odstraňování následků povodní) a sankční.

Z makroekonomického hlediska lze veřejné výdaje rozdělit na dvě kategorie (Peková, 2008, s. 220):

- vládní výdaje - spotřebního nebo investičního charakteru;
- peněžní transfery.

Vládními výdaji jsou financovány vládní instituce, ale také projekty pro zabezpečení veřejných statků, které jsou zprostředkovávány místními institucemi, ziskovými, ale i neziskovými organizacemi. **Peněžními transfery** se rozumí veřejné prostředky, které stát poskytuje dle stanovených pravidel různým subjektům, přičemž nejčastějšími příjemci jsou obyvatelé, kteří nejsou povinni poskytnout jakékoli protiplnění.

Kompletní výčet položek, které jsou z rozpočtu státu, kraje nebo obce hrazeny, je stanoven odpovídajícím zákonem.³

³ Zákon o rozpočtových pravidlech a zákon o rozpočtových pravidlech územních celků

3 Fiskální nerovnováha

3.1 Krátkodobá fiskální nerovnováha

Na veřejný rozpočet, jak bylo zmíněno dříve, je možno nahlížet jako na bilanci příjmů a výdajů, u které je důležité sledovat, jak se vyvíjí v průběhu rozpočtového období, jaký má za uzavřené období výsledek, ale hlavně, jak bude vyrovnána výsledná rozpočtová bilance (Peková, 2008, s. 454).

V úvahu připadají pouze tři možnosti, jak výsledná bilance za rozpočtové období skončí – vyrovnaná, přebytek nebo schodek (deficit). Poslední dvě možnosti, tedy stav, kdy dojde k nesouladu mezi příjmy a výdaji rozpočtu, je označován jako **saldo rozpočtu**.

Saldo rozpočtu lze zjistit následujícím vztahem (Peková, 2008, s. 144):

Příjmy - výdaje = přebytek (+) nebo deficit (-) = (-) nebo (+) financování

Přebytek rozpočtu je možné užít k tvorbě rezerv na budoucí vládní výdaje, k finančnímu investování nebo ke splácení existujícího dluhu. Není však jednoznačně možné ho hodnotit pozitivně, protože může představovat neuvážené omezení veřejných výdajů a investic.

Celkový deficit rozpočtu se skládá z primárního deficitu a úroků z veřejného dluhu. Primární deficit je vypočten jako rozdíl mezi rozpočtovými příjmy a výdaji, od kterých jsou odečteny úroky z veřejného dluhu, a umožňuje hodnotit rozpočtovou politiku vlády bez zatížení fiskální politikou předchozích vlád. Je možné, aby primární saldo bylo přebytkové, ale započtením úroků z veřejného dluhu se celkové saldo stane deficitním (Dvořák, 2008, s. 54).

Ne vždy má vláda snahu rozpočet plánovat jako vyrovnaný, ale chce-li jej využít jako nástroj expanzivní fiskální politiky, pak jej už jako deficitní navrhuje a společně s rozpočtem je schvalován i způsob krytí tohoto tzv. **aktivního deficitu**. Naopak **pasivní (cyklický) deficit** je neplánovaným výsledkem vnějších vlivů, které působí nezávisle na rozhodnutí vlády (Peková, 2008, s. 461).

Každý deficit lze posuzovat z časového hlediska jako (Peková, 2008, s. 462):

- krátkodobý deficit – důsledek časového nesouladu mezi tokem příjmů a výdajů, který je průběhu rozpočtového období běžný;
- výsledný deficit ročního hospodaření;
- střednědobý a dlouhodobý deficit – chronický deficit.

Důsledky rozpočtového deficitu v krátkém období mohou být (Dvořák, 2008, s. 65):

- rozpočtové (finanční) a
- fiskální (makroekonomické).

Finanční důsledky mohou být pozitivní, neboť umožňují působit proti vnějším vlivům například formou veřejných zakázek. Pozitivní vliv však ztrácejí v delším období, protože se zvyšuje úroková zátěž. **Makroekonomické důsledky** jsou však dle Dvořáka (2008, s. 66) spornou oblastí fiskální makroekonomie, kde je možné rozlišit tři teoretické názory – neoklasický (zdůrazňuje negativní důsledky deficitu), keynesiánský (v určitých případech hodnotí dopady deficitu pozitivně) a neoricardiánský (popírá makroekonomické důsledky deficitu).

Má-li být objem výdajů vyšší než suma příjmů, pak je nutné, aby byly kryty jinak. Dvořák (2008, s. 70) uvádí, že deficit může existovat jen v nějaké transformované formě podle typu **krytí deficitu**, kterým může být krytí **dluhové** (souvisí s emisí cenných papírů), krytí **aktivy** (prodej státního majetku) nebo **peněžní** (monetární, kdy centrální banka poskytne vládě přímý úvěr, což je v ČR legislativně vyloučeno).

3.2 Dlouhodobá fiskální nerovnováha

Jestliže dluh z krátkého období není uhrazen, ale postupně se kumuluje, je jednou z příčin vzniku tzv. veřejného dluhu. Toto je, jak uvádí Dvořák (2008, s. 81), pojetí nepřesné, protože je zjednodušována souvislost mezi rozpočtovým deficitem a veřejným dluhem, jak bude uvedeno později.

Veřejný dluh je podle Dvořáka (2008, s. 79) pohledávkou vůči současné i budoucí daňové povinnosti obyvatelstva. V praxi se lze setkat s pojmem státní dluh, kterým je rozuměn dluh vládní nebo dluh veřejný, přitom však každý z těchto pojmů představuje závazky jiného subjektu.

V této práci je veřejným dluhem chápán **dluh vládní**, který sestává z těchto částí:

- dluh státní;
- dluh územní samosprávy;
- dluh fondů sociálního a zdravotního pojištění a fondů mimorozpočtových.

Veřejný dluh se dle Pekové (2008, s. 483) dělí na **dluh hrubý**, kterým je celkový objem závazků státu a samospráv, ale jejich pohledávky nejsou zohledněny, a **dluh čistý**, což je hrubý dluh ponížený o pohledávky. Ve většině případů je veřejný dluh vykazován v hrubé podobě, jednak z důvodů mezinárodního srovnání, ale i pro stanovení kritéria podílu dluhu na HDP (Dvořák, 2008, s. 84).

Dále je dluh možné členit na **vnitřní**, což je domácí dluh v domácí měně, a **vnější dluh**, alokovaný v zahraničí v jiné než domácí měně (Peková, 2008, s. 484).

Dle doby splatnosti je dělen na **dluh krátkodobý** (splatný do jednoho roku – státní pokladniční poukázky), **střednědobý** (nejčastěji splatný do deseti let) a **douhodobý** (splatný nad 10 let).

Vzhledem k situaci, že ve většině zemí je státní dluh krytý emisí státních dluhopisů, lze jej podle obchodovatelnosti obligací dělit na **obchodovatelný** (bills, notes, bonds) a **neobchodovatelný**, což jsou dnes pouze bankovní úvěry od Evropské investiční banky a spořicí státní dluhopisy (MF, 2014).

V neposlední řadě lze veřejný dluh členit na **oficiální**, který je oficiálně vykazován, a **skrytý**, který představuje potenciální dluh ve formě státních záruk (Peková, 2008, s. 484).

Hlavní **příčiny vzniku a růstu veřejného dluhu** jsou dle Pekové (2008, s. 491) následující:

- **mimorozpočtové příčiny** – vznikají převzetím finančních závazků jiných subjektů, přijetím dluhu z předchozího období, mohou to být reparační jako následek minulých válek;
- **rozpočtové příčiny** – dlouhodobé deficity veřejných rozpočtů;
- **rozsáhlé veřejné investice**, na které stát v rozpočtu nemá finanční prostředky.

Právě v těchto příčinách však Dvořák (2008, s. 81) spatřuje, přes úzké propojení dluhu a deficitu rozpočtu, nepřesnost a zjednodušení. Jak uvádí, mimorozpočtové příčiny a související nárůst veřejného zadlužení nejsou pod parlamentním dohledem, a veřejný dluh tak může být vyšší než je suma rozpočtových deficitů. Rozpočtový deficit je možné monetizovat nebo hradit výnosy z privatizace, a nemusí tak ústit do dluhu. Hodnota veřejného dluhu nezávisí jen na ročních přírůstcích rozpočtového salda, ale je ovlivňována i inflací, kurzovými vlivy v případě denominace dluhopisů v zahraniční měně a dalšími faktory, a proto je přesnější definovat veřejný dluh bez vazby na deficit rozpočtu.

Důsledky veřejného dluhu je třeba dělit dle jeho účinků na systém veřejných financí a na reálnou ekonomiku (Dvořák, 2008, s. 126), a to na **účinky rozpočtové a fiskální** a **účinky makroekonomické**. Jsou to zejména následující:

- rozpočtové – kdy dochází ke zpětnému propojení rozpočtového a dluhového problému, protože úroky z veřejného dluhu jsou rozpočtovým výdajem;
- fiskálně negativní – úrok z veřejného dluhu zvyšuje veřejné výdaje, a tak zužuje prostor pro působení stabilizační fiskální politiky;
- redistribuční – úrok z veřejného dluhu je přerozdělován od daňových poplatníků k držitelům státních dluhopisů, většinou bohatším subjektům;
- změna struktury portfolia soukromých aktiv;
- růst inflace – v případě monetizace dluhu.

4 Fiskální nerovnováha veřejných rozpočtů ČR

Rozdělením České a Slovenské Federativní Republiky vznikly 1. 1. 1993 v Evropě dva nové státní útvary – Česká republika a Slovenská republika. Kromě společné historie je spojoval i probíhající proces transformace z centrálně plánovaného hospodářství na tržní ekonomiku, jehož principy byly pro roky 1990 – 1992 definovány tzv. Scénářem ekonomické reformy (FS ČSFR, 1990). Reformy měly zabezpečit stabilitu rozpočtové politiky (změnou rozpočtových pravidel a novým daňovým systémem, opatření sociální politiky a novým pojetím vnějších ekonomických vztahů). Daňová reforma, která byla budována dle vzoru zemí Evropského společenství, měla za cíl zabezpečit pružné sepětí mezi příjmy a výdaji státního rozpočtu s vývojem hrubého domácího produktu, snížit daňovou kvótu na úroveň obvyklou ve státech s tržní ekonomikou, vytvářet rovné konkurenční podmínky a podporovat podnikání. Významným krokem byla změna vlastnických poměrů, privatizace, která měla zmenšit podíl státních institucí na výkonu ekonomiky. Po vzniku samostatných republik pokračovaly reformy odděleně.

Z důvodu větší přehlednosti je sledované období let 1993 – 2013 rozděleno do pětiletých celků, kdy v každém je popsán vývoj fiskální nerovnováhy (veřejných rozpočtů a rozpočtu státního) a zhodnoceny důvody (hospodářský cyklus, makroekonomická a politická situace, katastrofy, ...), které vedly k růstu nebo naopak snižování deficitu a dluhu. Data, na základě kterých je vývoj hodnocen, pocházejí z veřejně přístupných databází Českého statistického úřadu, Ministerstva financí, České národní banky a Eurostatu.

4.1 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 1993 – 1997

Přehled a vývoj základních makroekonomických veličin pro první sledované období shrnuje tabulka 1. Na základě těchto dat lze říci, že se ekonomika v první polovině sledovaného období vyvíjela velmi dobře a hrubý domácí produkt vykazoval růst. Zpomalení růstu v roce 1996 bylo vyvoláno restriktivní politikou vlády, které se snažila omezit domácí poptávku a tím zabránit přehřátí ekonomiky. Současně probíhala monetární restrikce České národní banky, která zvýšila úroveň povinných minimálních rezerv z 8,5 % na 11,5 %. Tento stav pokračoval i v roce 1997, vláda se restrikcemi snažila o stabilizaci ekonomického prostředí, centrální banka současně bojovala proti oslabování koruny, ale kvůli nepřestávajícímu tlaku v polovině roku opustila fixní měnový kurz a zavedla kurz plovoucí. Meziročně došlo k poklesu HDP o 0,9 %. Vývoj veřejných rozpočtů byl ovlivněn povodněmi, které v červenci zasáhly velkou část Moravy. Míra obecné nezaměstnanosti⁴ se po celé sledované období držela relativně nízko, její nárůst byl zaznamenán v roce 1997 v souvislosti s poklesem výkonnosti celé ekonomiky, naopak inflace během sledovaného období o 12,3 p. b. klesla.

Tabulka 1 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 1993 – 1997

	1993	1994	1995	1996	1997
HDP (mld. Kč, b. c.)	1 144,6	1 323,3	1 533,7	1 761,6	1 884,9
Vývoj HDP (% , reálně)	1,2	2,9	6,2	4,5	-0,9
Obecná míra nezaměstnanosti (%)	4,3	4,3	4,0	3,9	4,8
Míra inflace (%)	20,8	10,0	9,1	8,8	8,5

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

⁴ V celém textu je pracováno s obecnou mírou nezaměstnanosti.

Vývoj salda státního rozpočtu a bilanci příjmů a výdajů sektoru vládních institucí v letech 1993 – 1997 zachycuje tabulka 2. Jak je vidět, alespoň na počátku existence samostatné České republiky se dařilo udržovat kladné saldo státního rozpočtu. Vládní výdaje jsou však již od roku 1995 (dřívější data nejsou bohužel dostupná) vyšší než celkové příjmy. Jak je patrné, v celém období došlo k razantnímu nárůstu příjmů i výdajů státního rozpočtu, ale také propadu jeho salda.

Tabulka 2 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 1993 – 1997

	1993	1994	1995	1996	1997
Celkové příjmy (mld. Kč)	--	--	616,6	678,9	734,3
Celkové výdaje (mld. Kč)	--	--	813	734,1	802,5
Vládní deficit (mld. Kč)	--	--	-196,4	-55,2	-68,2
Vládní deficit / HDP (%)	--	--	-12,8	-3,1	-3,6
Příjmy státního rozpočtu (mld. Kč)	358	390,5	440	482,8	509
Výdaje státního rozpočtu (mld. Kč)	356,9	380,1	432,7	484,4	524,7
Saldo státního rozpočtu (mld. Kč)	1,1	10,4	7,2	-1,6	-15,7
Saldo státního rozpočtu / HDP (%)	0,1	0,8	0,5	-0,1	-0,8

Zdroj: ČSÚ (2014), MF (2014), vlastní úprava

Státní rozpočet v roce 1993 hospodařil s příjmy ve výši 358 mld. Kč a výdaji 356,9 mld. Kč, a skončil tak s přebytkem 1,1 mld. Kč. Tento přebytek mohl být vyšší, ale výdaje byly ovlivněny nepředpokládaným clearingovým zúčtováním mezi ČR a SR ve výši 4,6 mld. Kč. Z přebytku státního rozpočtu byly mimo jiné financovány vládní programy na podporu malého a středního podnikání, budována soustava správy a kontroly daní nebo navýšena rezerva pro řešení sociálních problémů. Veřejné rozpočty v tzv. úzkém pojetí, jak je sledovalo Ministerstvo financí až do roku 1998, zahrnovaly i rozpočty obcí a okresů, které v roce 1993 hospodařily s přebytkem 11,1 mld. Kč (PSP, 1994).

V roce 1994 hospodařil státní rozpočet s přebytkem 10,4 mld. Kč. Takto vysokého přebytku bylo dosaženo mimo jiné díky tomu, že na úhradu části úrokových nákladů státního dluhu byly použity prostředky Fondu národního majetku (šlo o částku 13,74 mld. Kč). Přebytek byl použit k posílení výdajů na prioritní účely a k úhradě části státního dluhu (3,4 mld. Kč). Místní rozpočty v tomto roce skončily se schodkem 1,1 mld. Kč (PSP, 1995).

Rok 1995 byl posledním rokem, ve kterém státní rozpočet skončil s přebytkem. Tomu opět napomohla úhrada části úroků státního dluhu z prostředků FNM. Přebytek 7,2 mld. Kč byl použit k posílení jednotlivých kapitol státního rozpočtu. Místní rozpočty hospodařily se schodkem 3,2 mld. Kč. Vládní deficit ve výši 196,4 mld. Kč je způsoben zejména druhým kolem privatizace, kdy na straně výdajů působily poměrně značné kapitálové transfery (PSP, 1996).

V roce 1996 státní rozpočet skončil poprvé se schodkem. Na úhradu deficitu ve výši 1,6 mld. Kč byly vydány střednědobé a dlouhodobé státní dluhopisy. Příčinou tohoto schodku bylo nižší tempo ekonomického růstu, a s tím spojené nesplnění předpokládaných příjmů. Veřejné rozpočty celkově hospodařily se schodkem 55,2 mld. Kč (PSP, 1997).

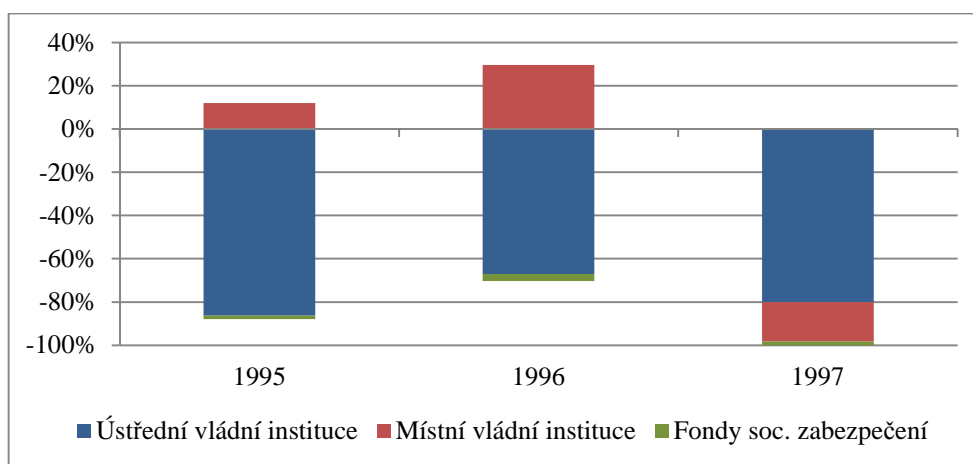
Státní i veřejné rozpočty hospodařily v roce 1997 s deficitem. Deficit státního rozpočtu ve výši 15,7 mld. Kč byl ovlivněn již zmíněnými faktory (pokles ekonomiky, restriktce ze strany vlády i ČNB), schodek byl navíc zvýšen vládním rozhodnutím o úhradě ztráty

Konsolidační banky ve výši 5,1 mld. Kč ze státního rozpočtu. Schodek byl opět pokryt emisí dluhopisů (PSP, 1998).

K uvedenému vývoji je však nutné poznamenat, že vyrovnaných rozpočtů bylo dosaženo i díky vyčlenění některých výdajů mimo rozpočtovou soustavu a vykazované hospodaření rozpočtu proto nebylo ovlivněno vznikajícími deficity v těchto tzv. transformačních institucích. Tento skrytý dluh ovlivnil až rozpočty v dalších obdobích.

Rozdělení celkového deficitu mezi jednotlivé instituce vládního sektoru je zachyceno na grafu 1. V grafu je vidět zásadní vliv ústřední vlády, která v celém sledovaném období hospodařila deficitně.

Graf 1 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 1995 - 1997

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

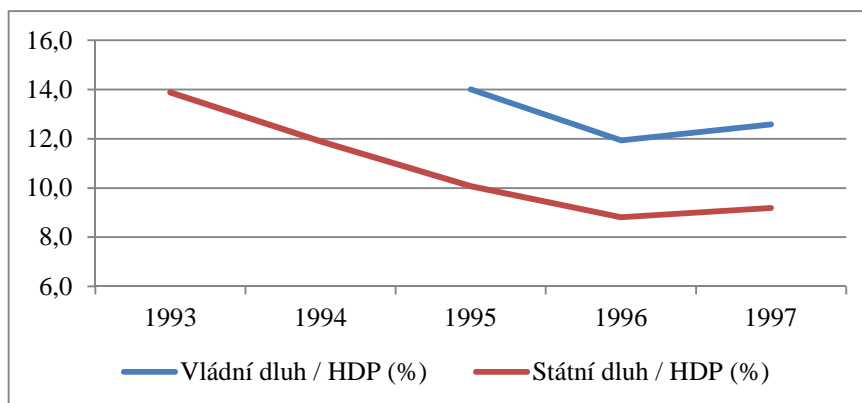
S vývojem fiskální nerovnováhy souvisí i vývoj celkového zadlužení. Jestliže po vzniku samostatné republiky byl státní dluh poměrně nízký, a přebytky rozpočtu byly alespoň částečně používány na jeho splácení, a až do roku 1995 klesal. Postupem času však začal narůstat nejen nominálně, ale i jako podíl k celkovému HDP (měřenému v běžných cenách), jak ukazuje tabulka 3 a graf 2. Z důvodu nedostupnosti dat je opět zkoumána jenom část období.

Tabulka 3 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 1993 – 1997

	1993	1994	1995	1996	1997
Vládní dluh (mld. Kč)	--	--	214,6	210,1	237,2
Vládní dluh / HDP (%)	--	--	14,0	11,9	12,6
Státní dluh (mld. Kč)	158,8	157,3	154,4	155,2	173,1
Státní dluh / HDP (%)	13,9	11,9	10,1	8,8	9,2

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Graf 2 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1993 – 1997 (% HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Česká republika převzala k okamžiku svého vzniku státní dluh ve výši 162,8 mld. Kč, který se jí do konce roku povedlo částečně uhradit a na konci roku tak činil 158,8 mld. Kč. Strukturu státního dluhu zachycuje tabulka 4.

Tabulka 4 Vývoj státního dluhu v letech 1993 – 1997 (mld. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997
STÁTNÍ DLUH CELKEM	158,8	157,3	154,4	155,2	173,1
Domácí dluh	86,4	90,2	101,2	110,9	134,8
Státní pokladniční poukázky	17,0	23,8	42,0	62,6	70,9
Střednědobé a dlouhodobé st. dluhopisy	19,5	28,3	41,7	43,9	57,9
Ostatní zdroje	49,9	38,1	17,6	4,3	6,0
Zahraniční dluh	72,4	67,1	53,1	44,3	38,3
Půjčky na podporu platební bilance	24,4	24,5	23,8	23,3	20,9
Závazky převzaté od ČSOB	47,3	41,9	28,6	20,3	16,6
Směnky	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8

Zdroj: MF ČR (2014), vlastní úprava

Jak je patrné, domácí dluh převyšoval již od počátku dluh zahraniční. Zahraniční dluh tvořily převážně závazky převzaté od ČSOB⁵ a půjčky na podporu platební bilance. Podíl zahraničního dluhu po celé období klesal, což je tzv. internalizace státního dluhu (Dvořák, 2008) a kladný efekt tohoto procesu lze spatřovat v tom, že při splácení budoucích úroků nedochází k odlivu kapitálu do zahraničí. Druhým jevem, který se úspěšně dařilo uplatňovat, byla tzv. sekuritizace, tedy přechod od přímých úvěrů k standardní formě dluhopisů. Jak je z tabulky dále patrné, díky přebytkovému hospodaření státního rozpočtu se dařilo státní dluh snižovat, až na 154,4 mld. Kč v roce 1995, což byla nominálně nejnižší hodnota v celé historii.

Úrokové náklady státního dluhu, jak jsou uvedeny v tabulce 5, byly ve sledovaném období ještě poměrně malé, ale jejich výše postupně narůstala v závislosti na změnách celkového státního dluhu.

⁵ ČSOB realizovala platby vlády.

Tabulka 5 Náklady státního dluhu v letech 1993 – 1997

	1993	1994	1995	1996	1997
Náklady na domácí dluh (mld. Kč)	10,7	9,7	9,4	11,7	15,6
z toho					
státní pokladniční poukázky (mld. Kč)	1,2	2,2	3,2	7,0	11,1
státní dlouhodobé dluhopisy (mld. Kč)	1,6	2,2	3,1	4,1	4,5
Náklady na zahraniční dluh (mld. Kč)	4,3	3,9	3,9	2,4	2,0
Celkové náklady státního dluhu (mld. Kč)	15,1	13,7	13,3	14,0	17,6
Podíl celkových nákladů na státním dluhu (%)	9,5	8,7	8,6	9,0	10,2

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

V rámci domácího dluhu byly náklady na SPP a SDD v letech 1994 a 1995 přibližně srovnatelné, v letech 1996 a 1997 náklady na státní pokladniční poukázky převýšily nad náklady dlouhodobých dluhopisů, což bylo jednak zvyšujícím se podílem SPP, jak je vidět i v tabulce 4, ale částečně i inverzním charakterem výnosové křivky (MF, 2014).

4.2 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 1998 – 2002

V roce 1998 česká ekonomika procházela recesí, hrubý domácí produkt meziročně klesl o 0,2 % a inflace se po předchozích letech poklesu zvýšila na 10,7 %. Vliv na vývoj v tomto roce měla i politická situace, kdy po demisi vlády v závěru roku 1997 zemi řídila tzv. úřednická vláda Josefa Tošovského až do předčasných voleb, které proběhly v červnu 1998. Po zbytek sledovaného období již docházelo k ekonomickému růstu, nicméně se zvýšila míra nezaměstnanosti. Hlavní ekonomické ukazatele jsou shrnuty v tabulce 6. V roce 2000 vznikly kraje, samosprávné kompetence získaly na podzim téhož roku, kdy proběhly volby zastupitelstev, naopak na konci roku 2002 zanikly Okresní úřady. V tomto období dvakrát postihly Českou republiku povodně, nejprve v červenci 1998 ve východních Čechách, a poté ničivější v srpnu 2002 na velké části Čech.

Tabulka 6 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 1998 – 2002

	1998	1999	2000	2001	2002
HDP (mld. Kč, b. c.)	2 061,6	2 149,0	2 269,7	2 448,6	2 567,5
Vývoj HDP (% , reálně)	-0,2	1,7	4,2	3,1	2,1
Obecná míra nezaměstnanosti (%)	6,5	8,7	8,8	8,1	7,3
Míra inflace (%)	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu je uveden v tabulce 7. Jak je z dat patrné, po celé období hospodařily rozpočty s deficitem.

Tabulka 7 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 1998 – 2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Celkové příjmy (mld. Kč)	786,1	830,3	863,0	938,1	1 003,0
Celkové výdaje (mld. Kč)	885,6	907,4	945,3	1 074,9	1 170,7
Vládní deficit (mld. Kč)	-99,5	-77,1	-82,3	-136,8	-167,7
Vládní deficit / HDP (%)	-4,8	-3,6	-3,6	-5,6	-6,5

Příjmy státního rozpočtu (mld. Kč)	537,4	567,3	586,2	626,2	705,0
Výdaje státního rozpočtu (mld. Kč)	566,7	596,9	632,3	693,9	750,7
Saldo státního rozpočtu (mld. Kč)	-29,3	-29,6	-46,1	-67,7	-45,7
Saldo státního rozpočtu / HDP (%)	-1,4	-1,4	-2,0	-2,8	-1,8

Zdroj: ČSÚ (2014), MF (2014), vlastní úprava

Ačkoli vláda navrhovala rozpočet pro rok 1998 jako vyrovnaný, došlo k nepředpokládaným výdajům, které se negativně promítly do výsledného salda. Jednalo se o úhradu ztráty Konsolidační banky, realizaci státní záruky České spořitelně za závazky bývalé AB banky, valorizaci důchodů, zvýšení příspěvku na zdravotní pojištění za státní pojištěnce a výdaje za předčasné volby. Schodek státního rozpočtu byl pokryt emisí dluhopisů. V tomto roce byly mimořádné příjmy z privatizace nižší než dotace transformačním institucím, v ostatních letech tomu bylo naopak (MF, 2003).

V dalším roce vláda aplikovala prorůstovou fiskální politiku, což oznámila již při projednávání návrhu rozpočtu pro rok 1999. Státní rozpočet skončil s deficitem 29,6 mld. Kč, ale tento schodek byl snížen rozhodnutím vlády, která přesunula úhradu ztráty Konsolidační banky do dalších let. K pokrytí deficitu byly opět vydány státní dluhopisy.

Do roku 2000 vstupovala Česká republika s rozpočtovým provizoriem, neboť státní rozpočet byl schválen až na počátku března a již byl navrhován jako deficitní. Počítal se schodkem o 10 mld. Kč nižším, než jak hospodaření celkově skončilo. Deficit byl opět ovlivněn úhradou ztráty Konsolidační banky, která byla přesunuta z minulého období. V souladu s programovým prohlášením vlády došlo k zvýšení výdajů do sociální oblasti a do výzkumu a vývoje (PSP, 2001).

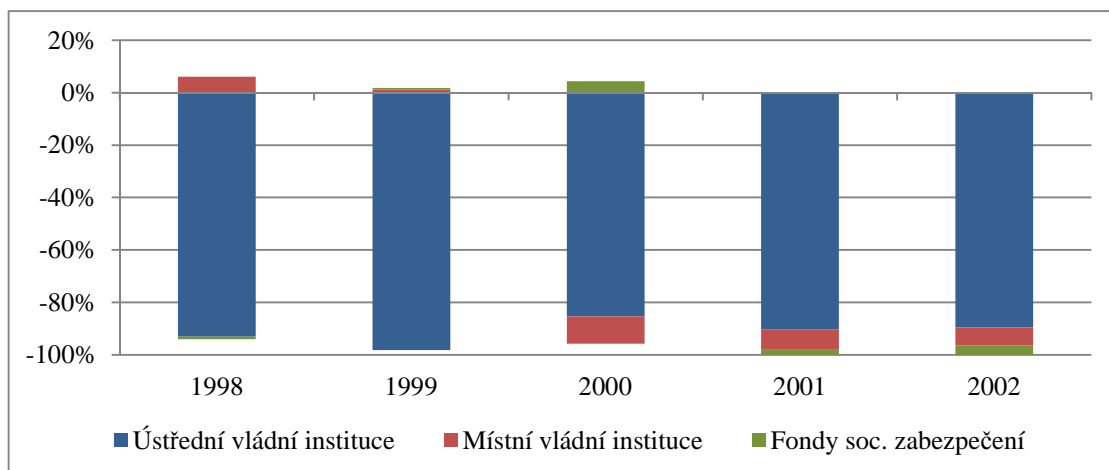
V roce 2001 pokračovala vláda s fiskální expanzí, která se jevila jako účinná a HDP rostl. Státní rozpočet skončil s deficitem ve výši 67,6 mld. Kč, který byl opět vyšší než schodek schválený, a to vlivem nenaplnění daňových i nedaňových příjmů. Navíc byly v tomto roce do státního rozpočtu začleněny nové kapitoly⁶. Ve veřejných rozpočtech se začala projevovat snaha o transparentnost veřejných financí, vládní sektor tak nově obsahoval Českou konsolidační agenturu, a nárůst byl tedy způsoben z titulu úhrady její ztráty (PSP, 2002).

V roce 2002 skončil rozpočet opět s deficitem v celkové výši 45,7 mld. Kč, nicméně byl nižší o 0,5 mld. Kč než schodek plánovaný. Jak se již stalo pravidlem, na krytí deficitu byly vydány státní dluhopisy (PSP, 2003).

Celý vládní sektor se však ve sledovaném období nevyvíjel stejně, ale z grafu 3 jsou vidět rozdíly mezi jednotlivými subsektory a jejich podíl na celkovém saldu veřejných rozpočtů.

⁶ Okresní úřady, Státní dluh a Operace SFA

Graf 3 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 1998 – 2002

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Z grafu je patrna zásadní převaha centrální vlády na saldu veřejných financí. Zajímavý je vývoj místních vládních institucí, které v prvních dvou letech hospodařily s přebytkovými rozpočty, a fondů sociálního zabezpečení, jejichž rozpočty byly v prvních letech spíše vyrovnané a v roce 2000 skončily s přebytkem 4 mld. Kč. Pak, stejně jako celé veřejné finance, hospodařily s deficitem.

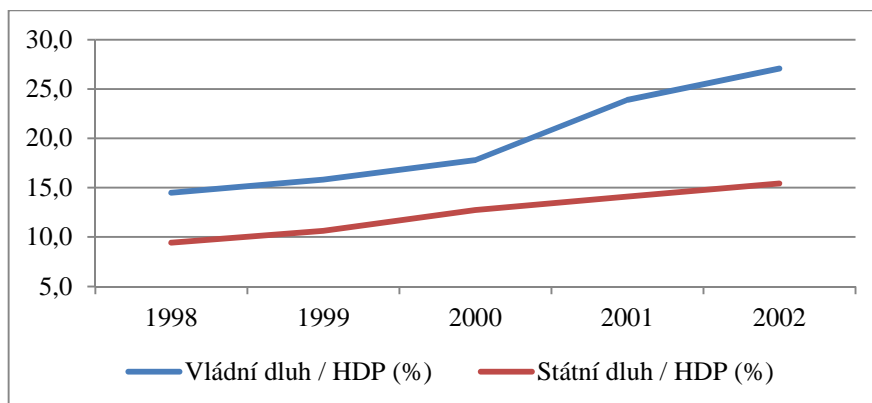
Jak již bylo zmíněno, na propadu veřejného zadlužení se podepisovaly jednak stále schodky rozpočtů, ale i snaha o zprůhlednění hospodaření veřejných financí a do sektoru vládních institucí byly zařazeny transformační instituce. V následující tabulce 8 je shrnut vývoj zadlužení ve zkoumaném období a vývoj dluhu k HDP je zachycen na grafu 4.

Tabulka 8 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 1998 – 2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Vládní dluh (mld. Kč)	298,5	340,1	403,9	584,9	694,9
Vládní dluh / HDP (%)	14,5	15,8	17,8	23,9	27,1
Státní dluh (mld. Kč)	194,7	228,4	289,3	345,0	395,9
Státní dluh / HDP (%)	9,4	10,6	12,7	14,1	15,4

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Graf 4 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1998 – 2002 (% HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Z tabulky i grafu je vidět, že veřejný i státní dluh v celém období rostly nejen nominálně, ale i při vyjádření v poměru k HDP. Nejvyšší nárůst vládního dluhu byl zaznamenán v roce 2001 (nárůst 181 mld. Kč), na čemž se podílely již zmíněné transformační náklady (záchrana bank, odkup nedobytných pohledávek), jejich analýzu zveřejnilo Ministerstvo financí v roce 2006. Příčiny nárůstu státního dluhu jsou vázány převážně na deficit státního rozpočtu, viz předchozí text.

Členění státního dluhu pro druhé zkoumané období ukazuje tabulka 9. Jak je vidět, dále pokračovala internalizace dluhu, podíl zahraničního dluhu klesl z 12,6 % na 2,3 % v roce 2002. Podíl krátkodobého financování státního dluhu prostřednictvím emise státních pokladničních poukázek klesal a v roce 2002 financování střednědobými a dlouhodobými dluhopisy zcela převážilo.

Tabulka 9 Vývoj státního dluhu v letech 1998 – 2002 (mld. Kč)

	1998	1999	2000	2001	2002
STÁTNÍ DLUH CELKEM	194,7	228,4	289,3	345,0	395,9
Domácí dluh	170,0	207,1	269,6	336,2	386,7
Státní pokladniční poukázky	99,8	130,1	165,3	186,6	164,1
Střednědobé a dlouhodobé st. dluhopisy	70,0	77,0	104,3	149,6	222,6
Ostatní zdroje	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Zahraníční dluh	24,6	21,2	19,7	8,8	9,2
Půjčky na podporu platební bilance	11,4	11,3	9,6	7,2	5,2
Půjčky od EIB	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5
Závazky převzaté od ČSOB	12,2	8,9	9,0	0,1	0,0
Směnky	1,0	1,1	1,2	1,5	1,6

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Úrokové náklady státního dluhu jsou uvedeny v tabulce 10. Jak je vidět, v nominální hodnotě v celém období víceméně stagnují díky snižování úrokových sazeb na peněžním trhu a uvolněním měnové politiky centrální banky. Zajímavější je jejich vyjádření k celkovému dluhu, které má opačnou tendenci než státní dluh. V roce 1998 činily úrokové náklady 9,5 % celkového dluhu, ale v roce 2002 to bylo jen 4,7 %.

Tabulka 10 Náklady státního dluhu v letech 1998 – 2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Náklady na domácí dluh (mld. Kč)	17,3	15,2	16,8	16,5	18,3
z toho					
státní pokladniční poukázky (mld. Kč)	11,0	7,2	8,5	8,7	6,7
státní dlouhodobé dluhopisy (mld. Kč)	6,3	8,1	8,3	7,8	11,6
Náklady na zahraniční dluh (mld. Kč)	1,3	0,9	0,6	0,5	0,3
Celkové náklady státního dluhu (mld. Kč)	18,5	16,1	17,4	17,0	18,6
Podíl celkových nákladů na státním dluhu (%)	9,5	7,0	6,0	4,9	4,7

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

4.3 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 2003 – 2007

Celé období je charakteristické vládní snahou o reformování veřejných rozpočtů, které vyžadovala EU, ale i další mezinárodní organizace. Reforma vycházela z koncepce

reformy veřejných rozpočtů připravené Ministerstvem financí. Nejvýznamnějším okamžikem tohoto období je vstup České republiky do Evropské unie, ke kterému došlo 1. května 2004. Vstup s sebou přinášel dvě základní změny – povinnost přispívat do společného rozpočtu, ale také možnost čerpání příspěvků z rozpočtu a fondů EU. V tomto období byl také zaznamenán vůbec nejvyšší růst české ekonomiky, kdy v roce 2006 vzrostl HDP o 7 %, což se již nikdy nezopakovalo. Jak je vidět z tabulky 11, po celé období docházelo k ekonomickému růstu, inflace byla nízká a nezaměstnanost, s výjimkou roku 2004, klesala. Na jaře 2006 bylo sedm krajů zasaženo povodněmi v důsledku odtávání velkého množství sněhu.

Tabulka 11 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 2003 – 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
HDP (mld. Kč, b. c.)	2 688,1	2 929,2	3 116,1	3 352,6	3 662,6
Vývoj HDP (% , reálně)	3,8	4,7	6,8	7,0	5,7
Obecná míra nezaměstnanosti (%)	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3
Míra inflace (%)	0,1	2,8	1,9	2,5	2,8

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Veřejné rozpočty, jak shrnuje tabulka 12, v celém období hospodařily s deficitem, i když i zde je zaznamenán nástup pozitivního trendu, který lze dávat do souvislosti s reformními snahami vlády.

Tabulka 12 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 2003 – 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
Celkové příjmy (mld. Kč)	1 164,2	1 184,8	1 239,0	1 327,8	1 476,4
Celkové výdaje (mld. Kč)	1 344,0	1 267,7	1 340,1	1 407,0	1 503,1
Vládní deficit (mld. Kč)	-180,3	-83,4	-101,3	-79,7	-26,9
Vládní deficit / HDP (%)	-6,7	-2,8	-3,2	-2,4	-0,7
Příjmy státního rozpočtu (mld. Kč)	699,7	769,2	866,5	923,1	1 025,9
Výdaje státního rozpočtu (mld. Kč)	808,7	862,9	922,8	1 020,6	1 092,3
Saldo státního rozpočtu (mld. Kč)	-109,1	-93,7	-56,3	-97,6	-66,4
Saldo státního rozpočtu / HDP (%)	-4,1	-3,2	-1,8	-2,9	-1,8

Zdroj: ČSÚ (2014), MF (2014), vlastní úprava

Schodek veřejných financí v roce 2003 byl způsoben mimo jiného i dalšími dotacemi transformačním institucím, ale i přípravami na vstup do EU. Státní rozpočet hospodařil se schodkem 109,1 mld. Kč, který byl kryt emisí dluhopisů, přijetím dlouhodobého úvěru a změnou na účtech SFA. Příčin deficitu bylo několik, např. přijetí řady zákonů, které prohloubily deficit o 20 mld. Kč, použití další prostředků na odstraňování následků povodní z předchozího roku, a vyšší transfery do rozpočtů krajů (Okresní úřady byly zrušeny v předchozím roce) (MF, 2004).

V roce 2004, tedy v roce vstupu do EU, byl deficit rozpočtu nižší než původně plánovaný. Schodek byl uhrazen podobným způsobem jako v roce přecházejícím. Na výsledku hospodaření se na výdajové straně podepisovaly rostoucí mandatorní výdaje, které byly jednak prioritou vlády, ale nově zahrnovaly i platby do rozpočtu EU (16,1 mld. Kč), naopak na příjmové straně pozitivně působily změny daňových zákonů a rovněž transfery od EU (10,1 mld. Kč). Celkový deficit veřejných rozpočtů byl ve výši 83,4 mld. Kč, díky poklesu prostředků pro transformační instituce, ale i díky lepšímu hospodaření Fondu národního majetku. Od roku 2004 se pro řízení rozpočtu používá

tzv. fiskální cílení, díky kterému by mělo být zajištěno dodržování fiskální stability (MF, 2005).

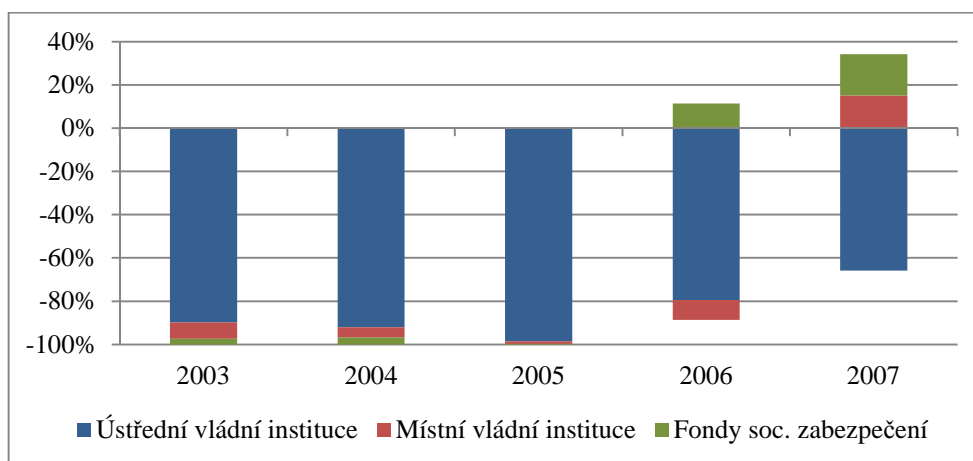
Ekonomika v roce 2005 dále rostla, prostředí bylo stabilní, proudily k nám zahraniční investice. Tato pozitivní nálada se projevila i v hospodaření státního rozpočtu. Státní rozpočet skončil s deficitem ve výši 56,3 mld. Kč, který byl ještě nižší než předpoklad. Způsob krytí se nelišil od minulých let. Na výdajové straně se projevila změna zákona o rozpočtovém určení daní, rozpočtům krajů byl zvýšen jejich podíl (z 3,1 % na 8,92 %) na úkor státního rozpočtu, naopak byly zvýšeny daňové příjmy státního rozpočtu na úkor SFDI. Vliv na zvýšení salda veřejných rozpočtů mělo i pořízení nadzvukových letounů JAS-39 Gripen, za jejich pronájem česká strana zaplatí 19,65 mld. Kč (MO, 2014).

V roce 2006 skončil státní rozpočet s deficitem 97,6 mld. Kč, což bylo více, než s čím počítal návrh rozpočtu. Schodek byl mimo jiné pokryt emisí dluhopisů a přijetím krátkodobých půjček a dlouhodobých úvěrů. Na výsledku hospodaření se negativně promítla platba ve prospěch ČNB za pohledávky a vystavené záruky ve výši 15,2 mld. Kč. K počátku roku zanikl Fond národního majetku, jeho působnost přešla na Ministerstvo financí a ve státním rozpočtu byl proto vytvořen Fond privatizace (MF, 2007).

Deficit státního rozpočtu v roce 2007 činil 66,4 mld. Kč, což bylo o 25,5 mld. Kč méně, než plán. Tento výsledek byl pozitivně ovlivněn zejména naplněním daňových příjmů. Vzniklý deficit byl financován podobným způsobem jako v minulých letech.

Při pohledu na vývoj deficitu veřejných financí je patrné, že v meziročním srovnání klesal a v roce 2007 byl dokonce nejnižší v celé historii. Hospodaření jednotlivých složek vládního sektoru je zachyceno na grafu 5.

Graf 5 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 2003 – 2007

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Z uvedeného je patrné, že největší podíl připadá na ústřední vládu a její instituce. Fondy sociálního zabezpečení hospodařily v prvních letech sledovaného období s deficitem a v posledních dvou letech bylo jejich saldo výrazně kladné (12 mld. Kč, resp. 16 mld. Kč v roce 2007). Místní vládní instituce kromě posledního roku, kdy jejich rozpočty skončily s přebytkem 13 mld. Kč, hospodařily se schodkem svých rozpočtů.

Stejně jako v předchozích obdobích i v rozmezí let 2003 – 2007 docházelo k nárůstu veřejného i státního dluhu, jak je zachyceno v tabulce 13. Lze však říci, že došlo k ustálení tempa meziročního růstu.

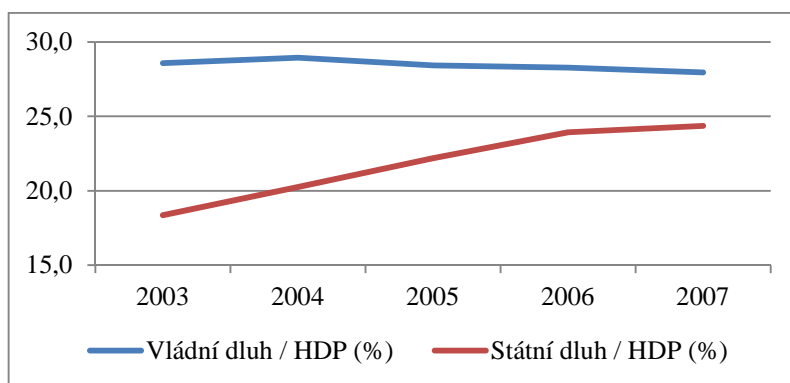
Tabulka 13 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 2003 – 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
Vládní dluh (mld. Kč)	768,2	847,8	885,4	948,1	1 023,4
Vládní dluh / HDP (%)	28,6	28,9	28,4	28,3	27,9
Státní dluh (mld. Kč)	493,2	592,9	691,2	802,5	892,3
Státní dluh / HDP (%)	18,3	20,2	22,2	23,9	24,4

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Na základě grafu 6, který zachycuje veřejný a státní dluh, jako podíl na hrubém domácím produktu, lze konstatovat, že v tomto období se vládní dluh ustálil na hodnotě lehce pod 30 % HDP a v posledních letech sledovaného období byl tento trend dále klesající. Naopak státní dluh vyjádřen jako podíl k HDP setrvale narůstal.

Graf 6 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 2003 – 2007 (% HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Vstup do Evropské unie s sebou přinesl i změnu struktury státního dluhu. Jestliže až do roku 2002 klesal podíl zahraničního dluhu, od roku 2003, a zejména pak od roku 2004, opět významně narůstal, jak je vidět z tabulky 14. V průběhu sledovaného období více než trojnásobně vzrostly půjčky od Evropské investiční banky, zcela vymizely půjčky na podporu bilance a novou položkou ve struktuře státního, potažmo i veřejného, dluhu se stala zahraniční emise dluhopisů, jejíž první emise dosahovala 48,8 mld. Kč. Na konci sledovaného období tvořil zahraniční dluh již 13,8 % celkového státního dluhu v porovnání s necelými 3 % v roce 2003.

Tabulka 14 Vývoj státního dluhu v letech 2003 – 2007 (mld. Kč)

	2003	2004	2005	2006	2007
STÁTNÍ DLUH CELKEM	493,2	592,9	691,2	802,5	892,3
Domácí dluh	479,9	522,6	581,8	680,9	769,3
Státní pokladniční poukázky	160,6	125,5	94,2	89,6	82,2
Střednědobé a dlouhodobé st. dluhopisy	319,3	397,0	487,5	588,9	687,1
Ostatní zdroje	0,0	0,0	0,0	2,4	0,0
Zahraníční dluh	13,3	70,3	109,4	121,6	123,0
Zahraníční emise dluhopisů	0,0	48,8	78,9	84,1	83,7
Půjčky od EIB	11,7	20,7	29,7	36,7	38,7
Směnky	1,6	0,9	0,8	0,8	0,6

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Úrokové náklady státního dluhu v letech 2003 – 2007 jsou shrnuty v tabulce 15. V roce 2005 klesly úrokové náklady na domácí dluh, ale naopak vzrostly náklady na dluh zahraniční, což má souvislost s úrokovými výdaji na první dvě emise eurobondů (MF, 2014). Náklady státního dluhu vyjádřené jako podíl na celkovém dluhu se ve sledovaném období pohybovaly kolem hodnoty 4 % a na rozdíl od rostoucího dluhu působí spíše staticky.

Tabulka 15 Náklady státního dluhu v letech 2003 – 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
Náklady na domácí dluh (mld. Kč)	20,9	26,1	23,0	28,2	29,5
z toho					
státní pokladniční poukázky (mld. Kč)	4,1	4,2	2,7	2,8	1,8
státní dlouhodobé dluhopisy (mld. Kč)	16,8	21,8	20,2	25,4	27,7
Krátkodobé půjčky	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Náklady na zahraniční dluh (mld. Kč)	0,4	0,7	2,4	3,3	4,5
Celkové náklady státního dluhu (mld. Kč)	21,3	26,8	25,3	31,5	34,0
Podíl celkových nákladů na státním dluhu (%)	4,3	4,5	3,7	3,9	3,8

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

4.4 Vývoj fiskální nerovnováhy v letech 2008 – 2013

Poslední zkoumané období je ovlivněno světovou ekonomickou a finanční krizí, v důsledku které procházela české ekonomika poklesem. Dopad byl znatelný v roce 2009, kdy HDP meziročně propadl o 4,5 %, a po dvou letech růstu opět klesnul v meziročním srovnání o 1 %. V roce 2008 vzrostla inflace až na 6,3 %, v dalším roce poklesla, ale pak dále vzrůstala. Vzrostla i míra nezaměstnanosti, až na významných 7,3 % v roce 2010. Vývoj jednotlivých ukazatelů je uveden v tabulce 16. Dlouhodobá politická nestabilita se naplno projevila v roce 2009, během českého předsednictví Radě Evropské unie. Vládě Mirka Topolánka byla vyslovena nedůvěra a novým premiérem byl jmenován Jan Fischer, jehož vláda měla předsednictví dokončit a přivést zemi k předčasným volbám plánovaným na podzim téhož roku. Po zásahu Ústavního soudu však dokončila tzv. úřednická vláda zbytek funkčního období a nové volby proběhly v řádném termínu, v květnu 2010. Vliv na hospodaření rozpočtů měly i povodně, které některé kraje republiky zasáhly v červnu 2009, v květnu a srpnu 2010.

V roce 2013, který byl z logických důvodů přiřčen k tomuto období, došlo k několika událostem, které měly menší či větší vliv na hospodaření rozpočtů a společenskou situaci. V červnu podal premiér Petr Nečas demisi jako vyústění politické aféry, do které byli zapleteni jeho blízcí spolupracovníci. Nová, tzv. vláda odborníků, byla jmenována v červenci roku 2013, a přestože jí nebyla Sněmovnou vyslovena důvěra, řídila fakticky zemi až do ledna 2014, kdy byla jmenována vláda vzešlá z podzimních voleb. Protože nejsou dostupná všechna data, nebudou některé závěry pro rok 2013 uvedeny a data v tabulkách vynechána.

Tabulka 16 Vývoj makroekonomických ukazatelů v letech 2008 – 2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
HDP (mld. Kč, b. c.)	3 848,4	3 759,0	3 790,9	3 823,4	3 845,9	3 883,8
Vývoj HDP (% , reálně)	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0	-0,9
Míra nezaměstnanosti (%)	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	
Míra inflace (%)	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3	1,4

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Jak již bylo zmíněno, docházelo v tomto období k poměrně vysokým rozpočtovým schodkům, jejichž vývoj je uveden v tabulce 17. Výjimkou byl rok 2008, kdy státní rozpočet hospodařil s nízkým deficitem.

Tabulka 17 Vývoj vládního deficitu a salda státního rozpočtu v letech 2008 – 2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Celkové příjmy (mld. Kč)	1 498,6	1 462,1	1 481,1	1 528,4	1 542,3	
Celkové výdaje (mld. Kč)	1 583,5	1 679,6	1 658,2	1 650,4	1 711,7	
Vládní deficit (mld. Kč)	-85,9	-218,3	-179,1	-122,3	-170,4	-106,6
Vládní deficit / HDP (%)	-2,2	-5,8	-4,7	-3,2	-4,4	-2,7
Příjmy st. rozpočtu (mld. Kč)	1 063,9	974,6	1 000,4	1 012,8	1 051,4	1 091,9
Výdaje st. rozpočtu (mld. Kč)	1 083,9	1 167,0	1 156,8	1 155,5	1 152,4	1 173,1
Saldo st. rozpočtu (mld. Kč)	-20,0	-192,4	-156,4	-142,8	-101,0	-81,3
Saldo st. rozpočtu / HDP (%)	-0,5	-5,1	-4,1	-3,7	-2,6	-2,1

Zdroj: ČSÚ (2014), MF (2014), vlastní úprava

Státní rozpočet v roce 2008 hospodařil s poměrně malým deficitem ve výši 20 mld. Kč, který byl uhrazen emisí dluhopisů, přijetím dlouhodobého úvěru a změnou na účtech SFA. V průběhu roku však vláda rozhodla o převodu prostředků z rezervních fondů jednotlivých organizačních složek státu v celkové výši 8 mld. Kč do příjmů kapitoly Všeobecné pokladní správy a následně je použila k jiným účelům (MF, 2009). Celkově byly v roce příjmy státního rozpočtu vyšší než jejich očekávaná výše, což lze přisoudit jednak reformním snahám vlády, ale také růstu HDP (MF, 2009).

V roce 2009 se plně projevila krize a došlo k propadu ekonomiky. Státní rozpočet skončil s rekordním deficitem 192,4 mld. Kč, který byl opět uhrazen emisí státních dluhopisů a přijetím úvěrů. Příjmová strana státního rozpočtu nebyla naplněna daňovými příjmy, které byly o 110,2 mld. Kč nižší než jejich plánovaná výše, nižší bylo i pojistné na sociální zabezpečení (o 48,8 mld. Kč méně než plán), naopak nedaňové příjmy a transfery byly o 1,8 mld. Kč vyšší než plán. Při přípravě návrhu rozpočtu na rok 2009 vycházelo Ministerstvo financí z velmi optimistických odhadů a predikovalo přírůstek HDP 4,8 %, míru inflace 2,9 % a průměrnou míru nezaměstnanosti 3,9 % (MF, 2010). Naopak celkové výdaje rozpočtu byly nižší než jejich plánovaná výše.

V roce 2010 dosáhl státní rozpočet deficitu ve výši 156,4 mld. Kč, díky tomu, že skutečné výdaje byly nižší (především kvůli prudkým škrtům v posledním čtvrtletí) než jejich plánovaná výše, tak i nenaplnění příjmové strany rozpočtu umožnilo, aby byl dosažený deficit nižší než jeho plán (MF, 2011).

Státní rozpočet v roce 2011 vykázal schodek 142,8 mld. Kč. Na schodek státního rozpočtu se jednak negativně podepsalo nenaplnění jeho příjmové strany, ale i další mimorozpočtové skutečnosti. Ústavní soud zrušil zdanění příspěvků na stavební spoření

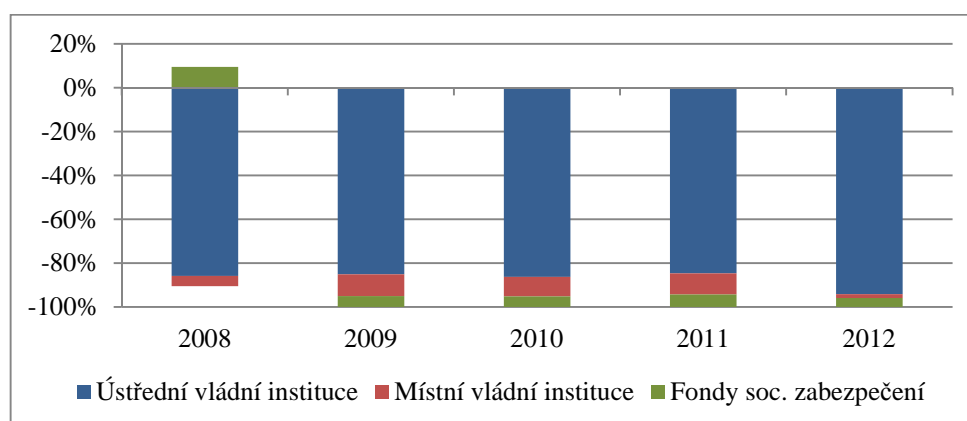
ve výši 50% (vliv 5,4 mld. Kč) a v důsledku revize národního účetnictví a vyššímu HDP muselo být dodatečně odvedeno 5 mld. Kč do rozpočtu EU. Rovněž chyběly prostředky z rozpočtu EU, protože kvůli nejasnostem při financování bylo pozastaveno jejich proplácení. Tyto výpadky byly částečně kompenzovány nedočerpaním rozpočtu. Celkový schodek státního rozpočtu byl uhrazen již obvyklým způsobem (MF, 2012).

V roce 2012 hospodařil státní rozpočet se schodkem 101 mld. Kč. Vzhledem k nepříznivému výhledu se vláda snažila snížit výdaje a rozhodla proto o vázání výdajů rozpočtových kapitol v celkové výši 20,4 mld. Kč. Kladně naopak působilo obnovení toku prostředků na některé projekty z EU. Nenaplněné zůstaly daňové příjmy, které mají souvislost s nižší spotřebou domácností (MF, 2013).

Rok 2013 potvrzoval snahu vlády o snižování rozpočtových schodků, deficit ve výši 81,3 mld. Kč, který byl ještě nižší než schodek rozpočtováný. Bylo to jednak přeplněním příjmové strany, ale i snahou vlády o úspory (MF, 2014)..

Popsaný vývoj deficitu státního rozpočtu se samozřejmě projevuje i v deficitu rozpočtu vládního. Rozdělení mezi jednotlivé subsektory je zachyceno na grafu 7. Jestliže alespoň v roce 2008 vykázaly fondy sociálního zabezpečení kladné saldo rozpočtu, od roku 2009 je jejich hospodaření, stejně jako hospodaření vládních institucí ústředních i místních, deficitní.

Graf 7 Podíl subsektorů na saldu veřejných rozpočtů v letech 2008 – 2012

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Vzhledem k rekordním deficitům se v tomto období zásadně zvyšovalo i celkové zadlužení země, jak je uvedeno v tabulce 18 a následně v grafu 8.

Tabulka 18 Vývoj veřejného a vládního dluhu v letech 2008 – 2013

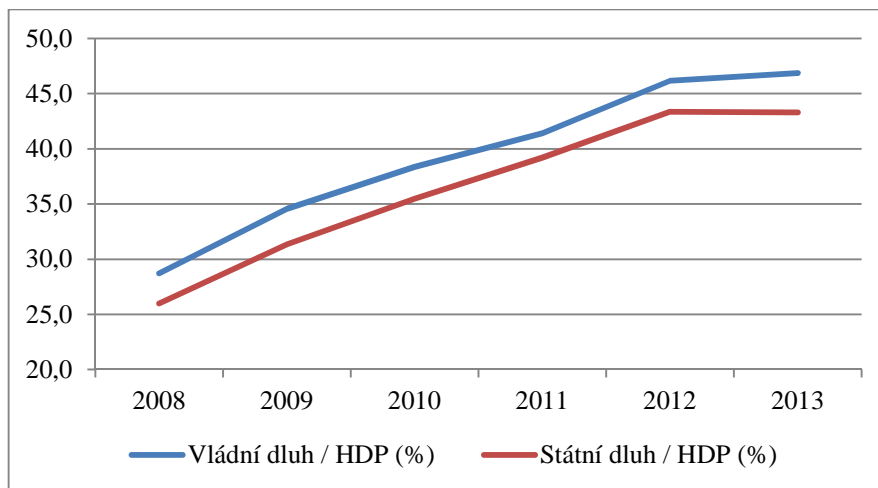
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vládní dluh (mld. Kč)	1 104,3	1 299,3	1 454,4	1 583,3	1 775,4	1 820,1
Vládní dluh / HDP (%)	28,7	34,6	38,4	41,4	46,2	46,9
Státní dluh (mld. Kč)	999,8	1 178,2	1 344,1	1 499,4	1 667,6	1 683,3
Státní dluh / HDP (%)	26,0	31,3	35,5	39,2	43,4	43,3

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Zatímco až do roku 2008 vládní dluh vyjádřený v procentech HDP mírně klesal, od následujícího roku byl jeho nárůst poměrně razantní (z 28,7 % v roce 2008 na 46,9 % v roce 2013). V absolutním vyjádření se vládní dluh za sledované období zvýšil o 715,8 mld. Kč, což představuje nárůst o 64,8 %. Státní dluh dokonce vzrostl za stejné období o 68,4 %, což představuje navýšení o 683,5 mld. Kč. V posledním roce se však

zásadním způsobem nezměnil jeho vývoj jako podílu HDP, kdy toto vyjádření státního dluhu kleslo o jeden procentní bod. Státní dluh v roce 2013 vzrostl „pouze“ o 15,7 mld. Kč, což bylo i díky poklesu objemu státního pokladničních poukázek, jak je vidět dále z tabulky 19.

Graf 8 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 2008 – 2013 (% HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

V průběhu sledovaného období došlo ke změně struktury státního dluhu a nově přibyla skupina spořicíh státních dluhopisů, jejichž primární úpis v roce 2011 byl určen především pro drobné investory, v roce 2012 proběhly další dvě emise a došlo k rozšíření okruhu osob, které si mohly dluhopisy zakoupit. Poslední dvě emise proběhly v roce 2013 (MF, 2014).

Tabulka 19 Vývoj státního dluhu v letech 2008 – 2013 (mld. Kč)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
STÁTNÍ DLUH CELKEM	999,8	1 178,2	1 344,1	1 499,4	1 667,6	1 683,3
Domácí dluh	814,3	926,7	1 036,3	1 182,2	1 287,3	1 288,1
Státní pokladniční poukázky	78,7	88,2	113,3	162,6	189,1	120,9
Spořicí státní dluhopisy	0,0	0,0	0,0	20,4	56,2	87,6
Státní dluhopisy (SSD, SDD)	735,6	838,5	923,0	999,1	1 042,0	1 079,7
Zahraniční dluh	185,5	251,5	307,8	317,2	380,3	395,2
Zahraniční emise dluhopisů	137,9	193,0	240,3	245,7	310,3	323,7
Půjčky od EIB	46,8	57,9	67,2	71,3	70,0	71,5
Směnky	0,8	0,6	0,3	0,1	0,0	0,0

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Úrokové náklady jsou od roku 2008 uváděny jako hrubé a čisté, tabulka 20 a tabulka 21, protože byly poprvé vykázány příjmy státního dluhu. V důsledku finanční a ekonomické krize náklady v letech 2008 a 2009 narůstaly, v roce 2010 poklesly úrokové sazby, což se významně projevilo růstem premií a poklesem diskontu u střednědobých dluhopisů, a tyto náklady tedy klesly. Od roku 2011 však hrubé náklady státního dluhu opět rostou, což v budoucnu může být problémem (MF, 2014).

Tabulka 20 Hrubé náklady státního dluhu v letech 2008 – 2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Náklady na domácí dluh (mld. Kč)	37,7	41,8	37,7	44,3	44,0	43,8
z toho						
SPP (mld. Kč)	2,2	1,7	1,5	1,9	1,2	0,2
SSD (mld. Kč)	0,0	0,0	0,0	0,2	0,6	0,5
SDD (mld. Kč)	35,5	40,1	36,2	42,2	42,2	43,1
Krátkodobé půjčky (mld. Kč)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Náklady na zahraniční dluh (mld. Kč)	6,9	10,2	10,8	11,2	12,8	13,8
Bankovní účty (mld. Kč)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Realizované kurz. rozdíly (mld. Kč)	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Celkové náklady dluhu (mld. Kč)	44,6	52,7	48,5	55,5	56,7	57,5
Podíl nákladů na státním dluhu (%)	4,5	4,5	3,6	3,7	3,4	3,4

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

Tabulka 21 Čisté náklady státního dluhu v letech 2008 – 2013

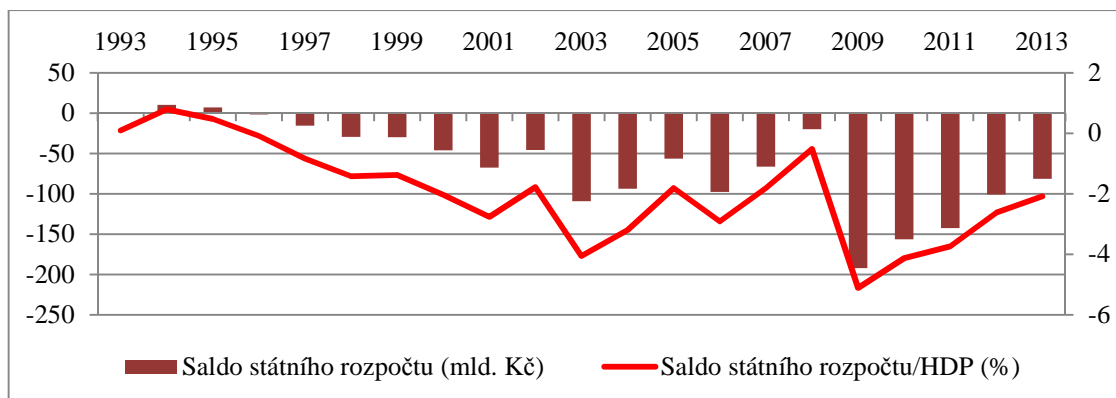
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Náklady na domácí dluh (mld. Kč)	31,7	35,3	25,3	34,3	30,7	37,0
z toho						
SPP (mld. Kč)	2,2	1,7	1,5	1,9	1,2	0,2
SSD (mld. Kč)	0,0	0,0	0,0	0,2	0,6	0,5
SDD (mld. Kč)	33,2	35,4	24,5	32,8	29,9	36,5
Krátkodobé půjčky (mld. Kč)	-3,7	-1,8	-0,6	-0,6	-0,9	-0,2
Náklady na zahraniční dluh (mld. Kč)	5,9	9,0	10,4	10,7	10,3	13,5
Bankovní účty (mld. Kč)	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0
Realizované kurz. rozdíly (mld. Kč)	-0,1	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Celkové náklady dluhu (mld. Kč)	37,5	44,1	35,6	45,0	41,1	50,6
Podíl nákladů na státním dluhu (%)	3,8	3,7	2,7	3,0	2,5	3,0

Zdroj: MF (2014), vlastní úprava

5 Vývoj veřejného dluhu a deficitu veřejných financí v letech 1993 – 2013

V prvních letech samostatné České republiky hospodařila vláda s přebytkem státního rozpočtu, ale od roku 1996 již všechny rozpočty končí schodkem, jak dokazuje i graf 9. Rekordní hodnoty dosáhl státní rozpočet v roce 2009, kdy deficit činil 192,4 mld. Kč. Tento rok lze považovat za milník a vláda se od té doby snaží snižovat rozpočtový deficit, což se v posledních letech dařilo.

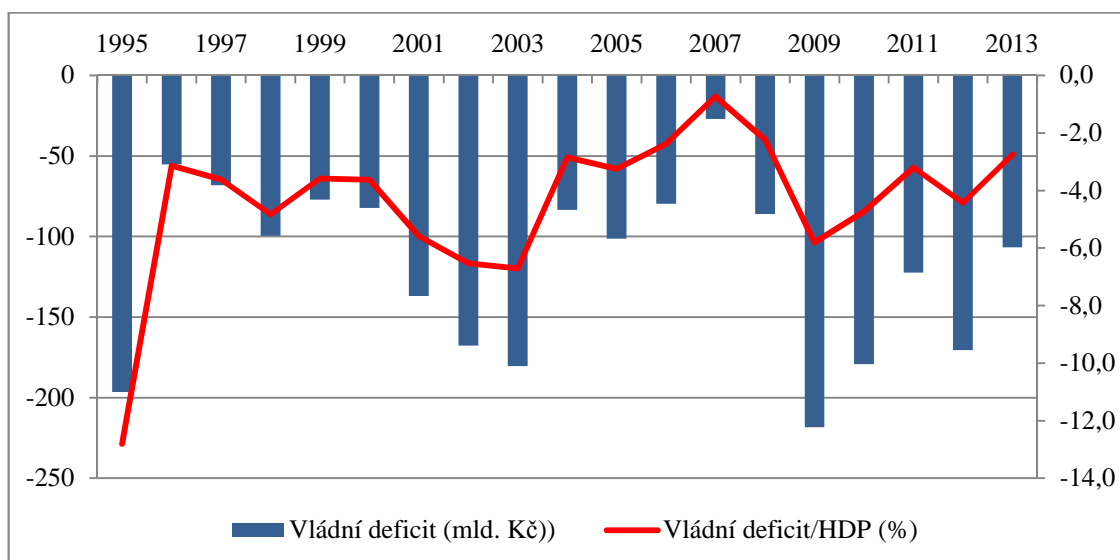
Graf 9 Vývoj přebytku (deficitu) státního rozpočtu (mld. Kč, % HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Vývoj deficitu veřejných rozpočtů zachycený na grafu 10 je podobný vývoji rozpočtu státního. Ve všech sledovaných letech byl deficitní. Příčiny jednotlivých výkyvů byly komentovány v předchozích kapitolách. Nejvyšší schodek, nominálně, byl zaznamenán, stejně jako u rozpočtu státního, v roce 2009. Deficit vyjádřený v procentech HDP však v posledních letech klesá a v roce 2013 činil 2,7 % HDP.

Graf 10 Vývoj deficitu veřejných rozpočtů v letech 1995 – 2013 (mld. Kč, % HDP)

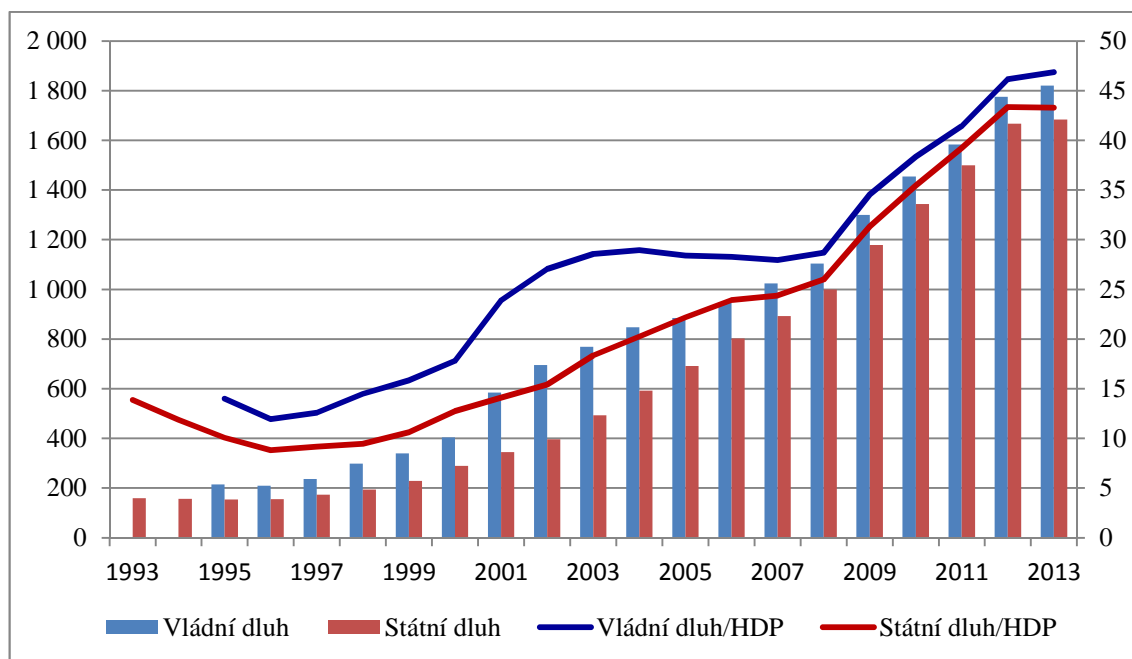

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Zvyšování deficitu ovlivňuje i výši dluhu, jehož vývoj je zobrazen na grafu 11. Nejnižší nominální hodnota státního dluhu byla zaznamenána v roce 1995, kdy státní dluh činil 154,4 mld. Kč, od té doby se jeho hodnota zvýšila zásadním způsobem a v roce 2013 činila 1 683,3 mld. Kč. Pokud je státní dluh vyjádřen jako procento hrubého domácího

produktu, pak nejnižší hodnota byla dosažena v roce 1996, kdy státní dluh činil 8,8 % HDP. Celkový vládní dluh se svým vývojem neliší od dluhu státního, i když je patrné rozdílné tempo meziročních přírůstků vyjádřených absolutně, tak poměrně skokový nárůst ve vyjádření v procentech HDP. Na konci roku 2013 činil vládní dluh 47 % HDP, což bylo méně, než stanovují konvergenční kritéria, kterým bude věnována další část práce.

Graf 11 Vývoj veřejného a státního dluhu v letech 1993 – 2013 (mld. Kč, % HDP)

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

5.1 Vliv politické orientace na vývoj fiskální nerovnováhy

Ekonomické teorie pracuje s pojmem „politický cyklus“, který popisuje načasování a změnu veřejných výdajů v závislosti na volbách. Pro období před volbami je charakteristická fiskální expanze, resp. předvolební sliby (např. zvýšení sociálních výdajů, snížení daní, atd.) nevládních stran. Po volbách většinou dochází k fiskální restrikci a snížení veřejných výdajů a před dalšími volbami se situace opakuje. Problémem politických cyklů je skutečnost, že se nepřekrývají s cyklem hospodářským a může tak docházet k přehřátí ekonomiky nebo naopak k prohlubování recese. Dvořák (2008, s. 56) uvádí čtyři politické příčiny trvalých rozpočtových deficitů⁷, z nichž ideologický koncept uvažuje politickou orientaci vlády. Vychází z předpokladu, že politici nechtějí vyhovět všem voličům, ale především voličům vlastním. Na základě těchto úvah lze rozdělit politiky na dvě skupiny – pravicové a levicové. Zatímco levicový politik preferuje vyšší veřejné výdaje a deficitní financování, pravicový politik je konzervativní a upřednostňuje fiskální disciplínu.

Českou republiku ve sledovaném období řídilo dvanáct vlád pod vedením deseti premiérů. Jejich přehled, společně s vymezením stran, které tvořily vládní koalici, je uveden v tabulce 22. Rozdělení na vládu pravicovou či levicovou vychází z veřejných

⁷ Je to hypotéza volebního rozpočtového cyklu, ideologický koncept, hypotéza přesunu daňového břemene mezi generacemi a negativní strategické chování.

proklamací politických stran, což je v případě hodnocení koaličních vlád obtížnější, a proto je orientace zvolena podle příslušnosti předsedy vlády.

Tabulka 22 Vlády České republiky v rozmezí let 1993 – 2013

Období	Předseda vlády	Strany koalice	Orientace
2. 7. 1992 – 4. 7. 1996	Václav Klaus	ODS, KDS, ODA, KDU-ČSL	pravice
4. 7. 1996 – 2. 1. 1998	Václav Klaus	ODS, ODA, KDU-ČSL	pravice
2. 1. 1998 – 22. 7. 1998	Josef Tošovský	tzv. úřednická vláda	
22. 7. 1998 – 15. 7. 2002	Miloš Zeman	ČSSD ⁸	levice
15. 7. 2002 – 4. 8. 2004	Vladimír Špidla	ČSSD, US-DEU, KDU-ČSL	levice
4. 8. 2004 – 25. 4. 2005	Stanislav Gross	ČSSD, US-DEU, KDU-ČSL	levice
25. 4. 2005 – 4. 9. 2006	Jiří Paroubek	ČSSD, US-DEU, KDU-ČSL	levice
4. 9. 2006 – 9. 1. 2007	Mirek Topolánek	ODS, nestr.	pravice
9. 1. 2007 – 8. 5. 2009	Mirek Topolánek	ODS, KDU-ČSL, SZ, nestr.	pravice
8. 5. 2009 – 13. 7. 2010	Jan Fischer	tzv. úřednická vláda	
13. 7. 2010 – 10. 7. 2013	Petr Nečas	ODS, TOP 09, LIDEM (VV)	pravice
10. 7. 2013 – 29. 1. 2014	Jiří Rusnok	tzv. úřednická vláda	

Zdroj: Úřad vlády (2014), vlastní úprava

Z uvedených dat lze říci, že země byla řízena celkem 9 let vládou pravicovou, 7 let vládou levicovou, o zbylých pěti letech nelze jednoznačně rozhodnout, protože šlo o roky, kdy vládla tzv. úřednická vláda nebo se o vládu dělily vlády pravice a levice vzešlé z voleb.⁹ Jak se vyvíjelo veřejné zadlužení a rozpočtový schodek je znázorněno již v předcházející kapitole, proto tento vývoj není znovu graficky zachycen, ale je popsán v tabulce 23. Je zde uvedeno saldo státního i veřejných rozpočtů jako podíl k celkovým rozpočtovým výdajům a dále meziroční přírůstek státního, resp. veřejného, dluhu.

Tabulka 23 Roční přírůstky dluhových ukazatelů a přehled politické orientace vlády

Rok	Orientace	Saldo státního rozpočtu k celkovým výdajům SR v %	Přírůstek státního dluhu v %	Deficit veřejných rozpočtů k celkovým výdajům VR v %	Přírůstek vládního dluhu v %
1993	P	0,3	-2,5	--	--
1994	P	2,7	-0,9	--	--
1995	P	1,7	-1,8	-24,2	--
1996	P	-0,3	0,5	-7,5	-2,1
1997	P	-3,0	11,5	-8,5	12,9
1998	P / N	-5,2	12,5	-11,2	25,9
1999	L	-5,0	17,3	-8,5	13,9
2000	L	-7,3	26,7	-8,7	18,8
2001	L	-9,8	19,3	-12,7	44,8

⁸ Období tzv. opoziční smlouvy.

⁹ Nelze říci, že by šlo o vítěze voleb, protože v roce 2010 sice zvítězila ČSSD, ale nepodařilo se jí dojednat koalici s žádnou jinou stranou, a nepodařilo se tak na sestavování vlády.

2002	L	-6,1	14,8	-14,3	18,8
2003	L	-13,5	24,6	-13,4	10,6
2004	L	-10,9	20,2	-6,6	10,4
2005	L	-6,1	16,6	-7,6	4,4
2006	L / P	-9,6	16,1	-5,7	7,1
2007	P	-6,1	11,2	-1,8	7,9
2008	P	-1,8	12,0	-5,4	7,9
2009	P / N	-16,5	17,8	-13,0	17,7
2010	N	-13,5	14,1	-10,8	11,9
2011	P	-12,4	11,6	-7,4	8,9
2012	P	-8,8	11,2	-10,0	12,1
2013	P / N	-6,9	0,9	--	2,5

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Z dat v tabulce, i z dříve uvedeného, vyplývá, že během téměř všech vlád státní i veřejný dluh narůstal. V letech, kdy zemi řídily pravicové vlády, byl průměrný přírůstek 5,9 %, v dobách levicových vlád 19,9 % a ve zbývajících letech činil 12,3 %. Z tohoto pohledu se zdá, že větší vliv na celkový růst státního dluhu měly levicové vlády. Podobně se vyvíjel i dluh veřejný, ale je třeba zmínit, že je ovlivňován i dluhy místních samospráv, které nemusí být nutně stejné politické orientace jako ústřední vláda. V dobách pravicových vlád činil průměrný přírůstek 7,9 %, za vlády levice 17,4 % a v dalších letech 15,6 %. Průměrné saldo státního rozpočtu, jako podíl celkových výdajů, v letech pravicových vlád činilo -3,1 %, v letech levicové vlády -8,4 %, a v ostatních letech -10,3 %. Průměrný deficit veřejných rozpočtu pravicových vlád byl -9,3 % celkových výdajů, levicových vlád -10,3 % a v ostatních letech činil -10,2 %.

Pouze na základě zde uvedených dat by bylo možné vyvodit, že politická orientace vlády má vliv na celkové zadlužování země, protože v době levicové vlády rostl rychleji státní i veřejný dluh, a rovněž deficit rozpočtů byl vyšší než u vlád pravicových. Ovšem toto hodnocení je třeba dát do souvislosti s dalšími faktory, které se na celkovém zadlužení, resp. na schodku rozpočtu, podílely. V roce 1998 vláda Josefa Tošovského ve svém programovém prohlášení uvedla, že součástí její politiky bude i snaha o dosažení co největší průhlednosti veřejných financí a „inventura“ skrytých forem deficitního hospodaření. Od tohoto roku se tak ve veřejném zadlužení promítal i do té doby skrytý dluh z doby transformačního procesu. V této snaze pokračovala i vláda Miloše Zemana a ke zvyšování transparentnosti veřejných financí přispěla tak, že do svého fiskálního hospodaření započítala jak dřívější schodky, tak deficity vzniklé na základě rozhodnutí minulých vlád, které sama neměla možnost ovlivnit. Právě mimorozpočtové aktivity, které neměly vazbu na hospodaření daného roku, negativně ovlivňovaly deficity veřejných rozpočtů a vývoj zadlužení (Zpráva o plnění Programového prohlášení a o činnosti vlády, 2002). Výdajová strana veřejných rozpočtů byla stále více zatížena mandatorními výdaji (mandatorní a kvazimandatorní výdaje tvořily více než 3/4 všech výdajů) a jejich růst se vládě nepodařilo zastavit. Nárůst dluhu byl způsoben i kumulací úhrad ztrát Konsolidační banky a na konci roku 2001 stát ručil za závazky ČKA ve výši 155,7 mld. Kč.

Pokles schodku rozpočtu v roce 2007 byl způsobem velmi dobrou výkonností ekonomiky, a jeho růst v dalších letech byl negativně ovlivněn probíhající finanční krizí.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem proto nelze jednoznačně uzavřít, že by politická orientace vlády měla přímý vliv na vývoj deficitu státního rozpočtu, resp. na růstu či snižování veřejného zadlužení.

5.2 Souvislost hospodářského cyklu a fiskální nerovnováhy

Izák (2010, s. 190) uvádí, že během hospodářského růstu by měl automaticky vznikat rozpočtový přebytek v souvislosti s růstem daňových příjmů a poklesem transferů (např. dávek v nezaměstnanosti). Tento přebytek (nebo alespoň mírný deficit) pak napomáhá stabilizaci ekonomiky. V tabulce 24 je zachycen vývoj HDP, vývoj salda státního rozpočtu vyjádřeného jako podíl na HDP a vývoj státního a veřejného dluhu, jednak v procentech HDP, ale také meziroční nárůst.

Tabulka 24 Změna HDP, saldo SR, podíl státního a veřejného dluhu na HDP

Rok	Změna HDP v %	Saldo SR/HDP v %	Státní dluh/HDP v %	Přírůstek státního dluhu v %	Vládní dluh/HDP v %	Přírůstek vládního dluhu v %
1993	1,2	0,1	13,9	-2,5	--	--
1994	2,9	0,8	11,9	-0,9	--	--
1995	6,2	0,5	10,1	-1,8	14,0	--
1996	4,5	-0,1	8,8	0,5	11,9	-2,1
1997	-0,9	-0,8	9,2	11,5	12,6	12,9
1998	-0,2	-1,4	9,4	12,5	14,5	25,9
1999	1,7	-1,4	10,6	17,3	15,8	13,9
2000	4,2	-2,0	12,7	26,7	17,8	18,8
2001	3,1	-2,8	14,1	19,3	23,9	44,8
2002	2,1	-1,8	15,4	14,8	27,1	18,8
2003	3,8	-4,1	18,3	24,6	28,6	10,6
2004	4,7	-3,2	20,2	20,2	28,9	10,4
2005	6,8	-1,8	22,2	16,6	28,4	4,4
2006	7,0	-2,9	23,9	16,1	28,3	7,1
2007	5,7	-1,8	24,4	11,2	27,9	7,9
2008	3,1	-0,5	26,0	12,0	28,7	7,9
2009	-4,5	-5,1	31,3	17,8	34,6	17,7
2010	2,5	-4,1	35,5	14,1	38,4	11,9
2011	1,8	-3,7	39,2	11,6	41,4	8,9
2012	-1,0	-2,6	43,4	11,2	46,2	12,1
2013	-0,9	-2,1	43,3	0,9	46,9	2,5

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní úprava

Z uvedených dat je patrné, že i v době růstu HDP hospodařil státní rozpočet s deficitem a zvyšoval se státní i veřejný dluh. Jak bylo uvedeno dříve, za vrchol české ekonomiky lze považovat rok 2006, kdy HDP meziročně vzrostl o 7 %, ale přitom i v tomto roce vzrostl státní dluh o 11,2 % v meziročním porovnání nominálních hodnot a činil tak 23,9 % HDP, což bylo o 1,7 procentních bodů více než v roce předchozím. Na vývoji zadlužení v letech hospodářského růstu měly nepochybně svůj vliv i vysoké schodky

státního rozpočtu, které byly vytvořeny v letech 2003, 2004 a 2006, což bylo ovlivněno politikou tehdejší vlády. Naopak u veřejného dluhu je možné sledovat, zpomalení tempa růstu, a pokles dluhu vyjádřeného v procentech HDP, což je způsobeno vyšší hodnotou základu vstupujícího do výpočtu.

Lze tedy uzavřít, že hospodářský cyklus nemá vliv na nominální pokles státního a veřejného dluhu, protože i v době růstu ekonomiky (měřeno růstem HDP) se jejich hodnota zvyšovala. V těchto letech došlo k poklesu tempa růstu státního i veřejného dluhu a ke snížení dluhu vyjádřeného v procentech HDP, což je dáno právě vyšším nominálním produktem. Státní rozpočet i v době konjunktury hospodařil se schodky, které, ve vyjádření v procentech HDP, patřily k nejvyšším v historii.

5.3 Plnění Maastrichtských kritérií zeměmi EU

Vstupem do Evropské unie se Česká republika zavázala i k přijetí společné měny, avšak není stanoven termín, kdy se tak musí stát. Podmínky pro přijetí evropské společné měny jsou stanoveny tzv. Maastrichtskou smlouvou a jejich plnění hodnotí Evropská komise a Evropská centrální banka ve dvouletých intervalech. K přijetí eura, potažmo k přijetí do eurozóny (v současnosti ji tvoří 18 z 28 států EU), je nutno splnit všechna čtyři konvergenční kritéria (MF, 2013).

Pro účely této práce jsou předmětná jen kritéria udržitelnosti veřejných financí, která stanovují tyto podmínky:

- poměr schodku veřejných financí k HDP nepřesahuje hodnotu 3 %¹⁰;
- poměr veřejného dluhu k HDP nepřesahuje hodnotu 60 %¹¹.

Maastrichtská kritéria, ačkoli jsou často kritizována (Dvořák, 2008, s. 92), přispěla ke zmírnění fiskální nerovnováhy v zemích Evropské unie, protože jsou závazná pro všechny členy společenství. V tabulce 25 jsou kromě České republiky a Slovenska zahrnuty i země s nejnižšími a nejvyššími hodnotami¹² konvergenčních kritérií a jejich vývoj od roku 2009. Přehled pro všechny země EU je uveden v příloze.

Tabulka 25 Plnění Maastrichtských kritérií vybranými zeměmi EU

	Vládní deficit / HDP (%)				Vládní dluh / HDP (%)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
EU - 28	-6,9	-6,5	-4,4	-3,9	74,3	79,8	82,3	85,1
Česká republika	-5,8	-4,7	-3,2	-4,4	34,6	38,4	41,4	46,2
Německo	-3,1	-4,2	-0,8	0,1	74,5	82,5	80,0	81,0
Estonsko	-2,0	0,2	1,1	-0,2	7,1	6,7	6,1	9,8
Řecko	-15,7	-10,7	-9,5	-9,0	129,7	148,3	170,3	156,9
Španělsko	-11,1	-9,6	-9,6	-10,6	54,0	61,7	70,5	86,0
Slovensko	-8,0	-7,7	-5,1	-4,5	35,6	41,0	43,4	52,4

Zdroj: Eurostat (2014), vlastní úprava

Rok 2009, jako počátek sledovaného období byl vybrán záměrně, protože v roce 2009 se projevila globální krize, která měla za následek nárůst schodků a veřejných dluhů.

¹⁰Výjimka je povolena v případě, že tento poměr dlouhodobě klesal na úroveň blízkou referenční hodnotě, nebo se tak stalo jen výjimečně a dočasně.

¹¹ Výjimka je povolena v případě, že tento poměr se dostatečně snižoval.

¹² Hodnoceno podle údajů za rok 2013.

Uvedená konvergenční kritéria, jsou nejen jednou z podmínek pro přijetí eura, ale jejich dodržování je závazné pro všechny členy Evropské unie a je stanoveno v Paktu stability a růstu, což je zpřesnění Maastrichtské smlouvy a zakazuje hospodařit s nadměrnými schodky. Některá z jeho opatření, především v oblasti sankcí, se ale vztahují pouze na členy eurozóny (MF, 2013).

Jak je z uvedených dat zřejmé, Česká republika nespĺňovala v roce 2012 limit výdajového schodku, který činil 4,4 % HDP, druhé kritérium, podíl dluhu na HDP, splňovala, i když se tento poměr stále zvětšoval.

Německo v roce 2013 hospodařilo s mírným přebytkem rozpočtu, ale jeho veřejný dluh dosahoval hodnoty 81 % HDP. Naopak nejvyšší deficit 10,6 % HDP vykázalo hospodaření Španělska, jehož veřejný dluh představoval 86% HDP a záleží na španělské vládě, jak se jí podaří zreformovat veřejné finance a snížit toto vysoké zadlužení. Výdajové škrty a zvýšené daně vyvolaly protesty obyvatelstva, ale zatím nejsou k dispozici data za rok 2013, na základě kterých by tyto snahy bylo možné hodnotit. Nejnižší vládní dluh ve výši 9,8 % HDP vykazovalo Estonsko, která má rovněž i velmi nízký deficit a řadí se tak k zemím, které s dodržováním konvergenčních kritérií nemají vážné problémy. Opačný problém však řeší Řecko, jehož veřejný dluh je v celé EU nejvyšší, takřka 157 % HDP, ale jak je z tabulky patrné, rozsáhlé škrty a prosazení reformních opatření napomohlo k meziročnímu poklesu obou ukazatelů.

Pro porovnání je zařazeno i Slovensko, které do EU vstoupilo společně s Českou republikou, ale od roku 2009 používá euro. Podobně jako Česká republika zatím nemá problémy s dodržováním kritéria vládního dluhu, ale po celé období vykazovalo vyšší deficit než ČR, ale v roce 2013 byla jejich výše srovnatelná.

V celé Evropské unii dodržovalo v roce 2012 kritérium výdajového schodku 11 zemí a kritérium podíl dluhu na HDP 14 zemí. Průměr EU byl pro tato kritéria 3,9 % a 85,1 %.

V případě, že země dlouhodobě nedodrzuje takto stanovená rozpočtová pravidla, může s ní být zahájena procedura při nadměrném schodku, a mohou být aplikována nápravná opatření, která mohou u členů eurozóny nabývat podoby vytvoření neúročného depozita ve výši 0,2 % HDP, a nečlenům může být pozastaveno čerpání prostředků z Fondu soudržnosti.

6 Závěr

Téma fiskální nerovnováhy a deficitního financování je stále velmi aktuální nejen v České republice, ale celosvětově. Veřejný dluh neustále narůstá a snahou vlády by mělo být snížení dynamiky jeho růstu, aby se v budoucnu vyhnula problémům s jeho financováním, aby Česká republika nebyla řazena k zemím čelícím dluhové krizi, která by mohla ústít až v státní bankrot.

V teoretické části práce byly charakterizovány veřejné finance, jejich funkce a význam. Následně byla popsána soustava veřejných rozpočtů, z nichž nejvýznamnější je rozpočet státní, a způsoby klasifikace rozpočtových příjmů a výdajů. Při pohledu na rozpočet jako na bilanci příjmů a výdajů státu je důležité, jak dopadne na konci rozpočtového cyklu. Tato fiskální nerovnováha v krátkém a dlouhém období a problémy, které její existence pro danou ekonomiku přináší, byla popsána společně s definicí veřejného dluhu.

V analytické části práce byl shrnut vývoj hospodaření veřejných rozpočtů od roku 1993 do současnosti, uvedeny byly důvody, které vedly k fiskální nerovnováze a následně byla pozornost věnována vývoji veřejného zadlužení, zejména pak růstu dluhu státního, který tvoří největší část vládního dluhu. Sledované období bylo pro přehlednost rozděleno do pětiletých celků, z nichž hned první bylo poznamenáno neúplností všech sledovaných a hodnocených dat. Státní rozpočet v prvních letech hospodařil s přebytkem, avšak toho bylo dosaženo i vyčleněním některých výdajů mimo rozpočtovou soustavu a tento skrytý dluh, který vznikl v důsledku kumulace deficitů v tzv. transformačních institucích, se projevil až v dalším období, kdy vláda měla záměr přesně kvantifikovat úroveň zadlužení a zprůhlednit veřejné rozpočty. Nejvyššího schodku bylo dosaženo v roce 2009, kdy činil 192,4 mld. Kč, ale od tohoto roku se vlády snaží deficit státního rozpočtu snižovat, což se zatím dařilo. Ze zkoumaných data vyplynul stále se zvyšující podíl mandatorních výdajů na celkových výdajích rozpočtů, a i přes snahu vlád o reformování veřejných rozpočtů se tento problém nepodařilo zcela vyřešit.

V celém sledovaném období došlo k nárůstu veřejného zadlužení. V době svého vzniku převzala Česká republika poměrně malý státní dluh ve výši 162,8 mld. Kč, ale vlivem deficitního hospodaření rozpočtů a přejímáním závazků za soukromé subjekty v době transformace ekonomiky, zásadně vzrostl a na konci roku 2013 byla jeho výše 1 683,3 mld. Kč. Stejnou tendenci mělo o zvyšování veřejného dluhu, údaje o něm jsou dostupné až od roku 1995. Na konci roku 2013 činila výše vládního dluhu 1 820,1 mld. Kč, což představovalo 46,9 % HDP, zatímco v roce 1995 to bylo pouze 14 %. Díky vývoji v posledním roce se podařilo snížit vládní deficit na hodnotu 2,7 % HDP, a Česká republika tak v roce 2013 splňovala obě Maastrichtská kritéria, který byla věnována další část práce.

V úvodu práce byl učiněn předpoklad, že na vývoj veřejného zadlužení má vliv politická orientace vlády. Tento přímý vztah se nepodařilo prokázat, i když jen z hodnocení výše vládního deficitu a dluhu by bylo možné připisovat levicovým vládám větší sklon k zadlužování než vládám ideologické pravice. Příčinou růstu deficitu i veřejného dluhu především v době vlády ČSSD v letech 1998 – 2002 byl jinak rostoucí vliv mandatorních výdajů, které tvoří většinu celkových výdajů, a jejichž růst se vládě nepodařilo omezit, ale především se projevil vládní tendenci k zprůhlednění rozpočtů a do vládního sektoru tak byly zařazeny transformační instituce a plně se projevil do té doby skrytý dluh, který vznikl již během předchozích pravicových vlád. Snížení deficitu státního rozpočtu v době vlády ODS, v letech 2007 a 2008 bylo dáno celkovou dobrou

výkonností ekonomiky, a následné prohloubení bylo způsobeno přelitím světové hospodářské krize i do české ekonomiky.

Druhým dílčím cílem bylo ověření souvislosti hospodářského cyklu a vývoje zadlužení. Předpokladem bylo, že v době kdy se ekonomice daří (což lze hodnotit podle vývoje HDP), pak by měla růst spotřeba, růst daňové příjmy, klesat nezaměstnanost a měly by se snižovat i sociální transfery, a rozpočet by neměl být deficitní, resp. schodek by neměl být příliš vysoký. Na základě zkoumaných dat se ani tento předpoklad nepodařilo potvrdit, protože i v době konjunktury hospodařil český státní rozpočet s deficitem, jehož výše v některých letech byla jedna z nejvyšších v historii, ale byl způsoben jednak politikou tehdejší vlády, ale i úhradou kumulované ztráty konsolidační agentury. Vládní i státní dluh se zvyšoval jak v době růstu ekonomiky, tak v době poklesu (nevyšší schodek byl zaznamenán v roce 2009, kdy se naplno projevila finanční krize). Jediný vliv, který lze hospodářskému růstu připsat, je snížení tempa zadlužování a pokles dluhu vyjádřeného jako procento hrubého domácího produktu, ale tento pokles je zapříčiněn právě vyšší hodnotou produktu, která vstupuje do výpočtu.

Česká republika, právoplatný člen Evropské unie, se zavázala k přijetí eura jako společné měny. Jednou z podmínek, které každá země před přijetím do tzv. eurozóny musí plnit, jsou Maastrichtská konvergenční kritéria, která stanovují přípustný veřejný dluh do 60 % HDP a veřejný deficit do výše 3 % HDP. Tato kritéria jsou obsažena i v Paktu stability a růstu, a každá země Evropské unie je povinna je dodržovat, jinak s ní může být zahájen tzv. procedura při nadměrném schodku, která může ústít k uvalení sankcí. Protože v době zpracování bakalářské práce nebyla k dispozici všechna mezinárodní data pro rok 2013, poslední celkově hodnoceným obdobím byl rok 2012, ve kterém Česká republika nesplňovala kritérium výdajového schodku, činil 4,4 % HDP. Druhé kritérium dlouhodobě splňovala, ale vládní dluh ve vyjádření v procentech HDP se v předchozích letech zvyšoval a na konci roku 2012 představoval 46,2 % HDP. V celé Evropské unii v roce 2012 dodržovalo limit podíl dluhu na HDP 14 zemí a limit výdajového schodku pouze 11 zemí. Se zeměmi, které dlouhodobě nedodržují.

Z údajů o výši veřejného zadlužení za rok 2013 lze říci, že Česká republika splňovala obě Maastrichtská kritéria (dluh ve výši 46,9 % HDP a deficit ve výši 2,7 %) a dodržovala podmínky pro přijetí společné evropské měny.

Literatura

DVOŘÁK, P. *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7400-075-1.

DVOŘÁKOVÁ, P. *Fiskální nerovnováha a management veřejného dluhu (na příkladu České republiky)*. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita. 157 s. Vedoucí práce doc. PhDr. Jan Šelechovský, CSc.

HAMERNÍKOVÁ, B., MAAYTOVÁ, A. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 2., aktualiz. vyd. Praha : Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 340 s. ISBN 978-80-7357-497-0.

IZÁK, V. *Fiskální politika: úvod do problematiky*. 2. vyd. Praha : Oeconomica, 2010. 209 s. ISBN 978-80-245-1669-1.

LAJTKEPOVÁ, E. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2009. 160 s. ISBN 978-80-7204-618-8.

SLANÝ, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2003. 375 s. ISBN 80-7179-738-3.

PEKOVÁ, J. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4. aktualiz. a rozš. vyd. Praha : ASPI, 2008. 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.

Dvořáková, S. Od reformy k reformě. *Vláda ČR* [online]. 2010 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV---Od-reformy-k-reforme.pdf>.

Fiskální výhled ČR - listopad 2013. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2013 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/prognozy/fiskalni-vyhled/2013/fiskalni-vyhled-cr-listopad-2013-15290>.

General government deficit. *Eurostat* [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>.

General government gross debt. *Eurostat* [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1>.

Hospodaření Fondu národního majetku České republiky s pohledávkami. *Nejvyšší kontrolní úřad* [online]. 2003 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z WWW: <http://www.nku.cz/scripts/detail.php?id=650>.

Maastrichtská kritéria. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2013 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z WWW: <http://www.zavedenieura.cz/cs/euro/eurozona/maastrichtska-kriteria>.

Makroekonomické ukazatele. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr: makroekonomicke_udaje.

Nadzvukový letoun JAS-39 Gripen. *Ministerstvo obrany ČR* [online]. 2013 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=6506>.

Náklady státního dluhu. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/hospodareni/rizeni-statniho-dluhu/dluhova-statistika/naklady-statniho-dluhu>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1993. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1994 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0936_01.htm.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1994. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1995 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1692_01.htm.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1995. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1996 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t001100a.htm>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1996. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1997 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t018500a.htm>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1997. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1998 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=9>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1998. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1999 [cit. 2014-03-09]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=201>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 1999. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 2000 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=607>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 2000. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 2001 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=911>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 2001. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 2002 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=11>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 2002. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 2003 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=4&T=315>.

Návrh státního závěrečného účtu za rok 2012. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 2013 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=1010&CT1=0>.

Pakt stability a růstu. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2013 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z WWW: <http://www.zavedenieura.cz/cs/euro/eurozona/pakt-stability-a-rustu>.

Pospíšil, M. NERV – Fiskální opatření. *Vláda ČR* [online]. 2011 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV---Fiskalni-opatreni.pdf>.

Přehled vlád ČR 1993 – 2013. *Vláda ČR* [online]. 2010 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr>.

Restrukturalizace transformačních institucí. *Česká národní banka* [online]. 2008 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: http://www.historie.cnb.cz/cs/regulace_a_dohled/regulace_a_dohled_v_oblasti_financniho_trhu/restrukturalizace_transformacnich_instituci.html.

Rozpočtový výhled 2003 – 2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů. *Vláda ČR* [online]. 2003 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/reforma_verejnych_rozpocetu_1.pdf.

Řízení státního dluhu. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/hospodareni/rizeni-statniho-dluhu>.

Scénář ekonomické reformy. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. 1990 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0087_01.htm.

Spořicí státní dluhopisy. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z WWW: <http://www.sporicidluhopisycr.cz>.

Státní fondy. *Ministerstvo kultury ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.mkcr.cz/statni-fondy/default.htm>.

Státní závěrečný účet za rok 2003. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2004 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2003/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2003-1970>.

Státní závěrečný účet za rok 2004. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2006 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2004/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2004-1972>.

Státní závěrečný účet za rok 2005. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2006 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2005/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2005-1979>.

Státní závěrečný účet za rok 2006. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2007 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2006/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2006-1986>.

Státní závěrečný účet za rok 2007. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2009 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2007/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2007-2015>.

Státní závěrečný účet za rok 2008. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2009 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2008/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2008-2030>.

Státní závěrečný účet za rok 2009. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2010 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2009/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2009-2046>.

Státní závěrečný účet za rok 2010. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2011 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2010/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2010-2059>.

Státní závěrečný účet za rok 2011. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2012 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2011/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2011-2068>.

Statut SFDI. *Státní fond dopravní infrastruktury*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.sfdi.cz/poskytovani-informaci/statut-fondu>.

Statut SFRB. *Státní fond rozvoje bydlení*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.sfrb.cz/o-sfrb/statut-fondu>.

Statut SFŽP. *Státní fond životního prostředí*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <https://www.sfzp.cz/sekce/92/statni-fond-zivotniho-prostredi-cr>.

Statut SZIF. *Státní zemědělský intervenční fond*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/o-nas/co-je-szif>.

Transformační náklady v ČR. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2006 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/transformacni-naklady-v-cr>.

Úloha bývalého FNM v privatizaci. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2005 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/archiv/agenda-byvaleho-fnm/privatizacni-projekty/uloha-byvaleho-fnm-v-privatizaci>.

Vyhláška 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě. *Portál veřejné správy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=323~2F2002&part=&name=&rpp=15#seznam>.

Výroční zprávy České národní banky. *Česká národní banka* [online]. [cit. 2014-04-14]. Dostupné z WWW: http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/hospodareni/vyrocní_zpravy.

Výsledek hospodaření státního rozpočtu nejlepší od roku 2008. *Ministerstvo financí ČR* [online]. 2014 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2014/vysledek-hosp-statniho-rozpoctu-od-r2008-16289>.

Zákon 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). *Portál veřejné správy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=128~2F2000&part=&name=&rpp=15#seznam>.

Zákon 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení). *Portál veřejné správy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=129~2F2000&part=&name=&rpp=15#seznam>.

Zákon 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech. *Portál veřejné správy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=218~2F2000&part=&name=&rpp=15#seznam>.

Zákon 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. *Portál veřejné správy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=250~2F2000&part=&name=&rpp=15#seznam>.

Zpráva o plnění Programového prohlášení a o činnosti vlády ČR. *Vláda ČR* [online]. 2002 [cit. 2014-04-24]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Zprava-plneni-2002.pdf>.

Přílohy

Příloha 1 Vládní deficit zemí EU v procentech HDP

Příloha 2 Vládní dluh zemí EU v procentech HDP

Příloha 1 Vládní deficit zemí EU v procentech HDP

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU- 28	--	--	--	--	--	--	--	-6,9	-6,5	-4,4	-3,9
EU- 27	-2,6	-3,2	-2,9	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,4	-3,9
BE	-0,1	-0,1	-0,1	-2,5	0,4	-0,1	-1,0	-5,6	-3,7	-3,7	-4,0
BG	-1,2	-0,4	1,9	1,0	1,9	1,2	1,7	-4,3	-3,1	-2,0	-0,8
CZ	-6,5	-6,7	-2,8	-3,2	-2,4	-0,7	-2,2	-5,8	-4,7	-3,2	-4,4
DK	0,4	0,1	2,1	5,2	5,2	4,8	3,2	-2,7	-2,5	-1,8	-4,1
DE	-3,8	-4,2	-3,8	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,1	-4,2	-0,8	0,1
EE	0,3	1,7	1,6	1,6	2,5	2,4	-2,9	-2,0	0,2	1,1	-0,2
IE	-0,4	0,4	1,4	1,6	2,9	0,2	-7,4	-13,7	-30,6	-13,1	-8,2
EL	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,7	-10,7	-9,5	-9,0
ES	-0,3	-0,3	-0,1	1,3	2,4	2,0	-4,5	-11,1	-9,6	-9,6	-10,6
FR	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1	-5,3	-4,8
HR	--	--	--	--	--	--	--	-5,3	-6,4	-7,8	-5,0
IT	-3,1	-3,6	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,5	-4,5	-3,8	-3,0
CY	-4,4	-6,6	-4,1	-2,4	-1,2	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,4
LV	-2,3	-1,6	-1,0	-0,4	-0,5	-0,4	-4,2	-9,8	-8,1	-3,6	-1,3
LT	-1,9	-1,3	-1,5	-0,5	-0,4	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	-3,2
LU	2,1	0,5	-1,1	0,0	1,4	3,7	3,2	-0,7	-0,8	0,1	-0,6
HU	-9,0	-7,3	-6,5	-7,9	-9,4	-5,1	-3,7	-4,6	-4,3	4,3	-2,0
MT	-5,7	-9,0	-4,6	-2,9	-2,7	-2,3	-4,6	-3,7	-3,5	-2,8	-3,3
NL	-2,1	-3,1	-1,7	-0,3	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,3	-4,1
AT	-0,7	-1,5	-4,4	-1,7	-1,5	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5	-2,5	-2,5
PL	-5,0	-6,2	-5,4	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,5	-7,9	-5,0	-3,9
PT	-3,4	-3,7	-4,0	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,3	-6,4
RO	-2,0	-1,5	-1,2	-1,2	-2,2	-2,9	-5,7	-9,0	-6,8	-5,6	-3,0
SI	-2,4	-2,7	-2,3	-1,5	-1,4	0,0	-1,9	-6,3	-5,9	-6,3	-3,8
SK	-8,2	-2,8	-2,4	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,7	-5,1	-4,5
FI	4,2	2,6	2,5	2,9	4,2	5,3	4,4	-2,5	-2,5	-0,7	-1,8
SE	-1,3	-1,0	0,6	2,2	2,3	3,6	2,2	-0,7	0,3	0,2	-0,2
UK	-2,1	-3,5	-3,5	-3,4	-2,8	-2,8	-5,0	-11,4	-10,1	-7,7	-6,1

Zdroj: Eurostat (2014), vlastní úprava

Příloha 2 Vládní dluh zemí EU v procentech HDP

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU-28	--	--	--	--	--	--	--	74,3	79,8	82,3	85,1
EU-27	60,3	61,9	62,2	62,7	61,5	58,9	62,2	74,5	80,0	82,4	85,2
BE	103,4	98,4	94,0	92,0	87,9	84,0	89,2	95,7	95,7	98,0	99,8
BG	52,4	44,4	37,0	27,5	21,6	17,2	13,7	14,6	16,2	16,3	18,5
CZ	27,1	28,6	28,9	28,4	28,3	27,9	28,7	34,6	38,4	41,4	46,2
DK	49,5	47,2	45,1	37,8	32,1	27,1	33,4	40,7	42,7	46,4	45,4
DE	60,7	64,4	66,2	68,6	68,0	65,2	66,8	74,5	82,5	80,0	81,0
EE	5,7	5,6	5,0	4,6	4,4	3,7	4,5	7,1	6,7	6,1	9,8
IE	31,8	31,0	29,4	27,2	24,6	24,9	44,2	64,4	91,2	104,1	117,4
EL	101,7	97,4	98,6	100,0	106,1	107,4	112,9	129,7	148,3	170,3	156,9
ES	52,6	48,8	46,3	43,2	39,7	36,3	40,2	54,0	61,7	70,5	86,0
FR	58,8	62,9	64,9	66,4	63,7	64,2	68,2	79,2	82,4	85,8	90,2
HR	--	--	--	--	--	--	--	36,6	44,9	51,6	55,5
IT	105,4	104,1	103,7	105,7	106,3	103,3	106,1	116,4	119,3	120,7	127,0
CY	65,1	69,7	70,9	69,4	64,7	58,8	48,9	58,5	61,3	71,5	86,6
LV	13,6	14,7	15,0	12,5	10,7	9,0	19,8	36,9	44,4	41,9	40,6
LT	22,2	21,0	19,3	18,3	17,9	16,8	15,5	29,3	37,8	38,3	40,5
LU	6,3	6,2	6,3	6,1	6,7	6,7	14,4	15,5	19,5	18,7	21,7
HU	55,9	58,6	59,5	61,7	65,9	67,0	73,0	79,8	82,2	82,1	79,8
MT	57,9	66,0	69,8	68,0	62,5	60,7	60,9	66,5	66,8	69,5	71,3
NL	50,5	52,0	52,4	51,8	47,4	45,3	58,5	60,8	63,4	65,7	71,3
AT	66,2	65,3	64,7	64,2	62,3	60,2	63,8	69,2	72,3	72,8	74,0
PL	42,2	47,1	45,7	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9	54,9	56,2	55,6
PT	56,8	59,4	61,9	67,7	69,4	68,4	71,7	83,7	94,0	108,2	124,1
RO	24,9	21,5	18,7	15,8	12,4	12,8	13,4	23,6	30,5	34,7	37,9
SI	27,8	27,2	27,3	26,7	26,4	23,1	22,0	35,2	38,7	47,1	54,4
SK	43,4	42,4	41,5	34,2	30,5	29,6	27,9	35,6	41,0	43,4	52,4
FI	41,5	44,5	44,4	41,7	39,6	35,2	33,9	43,5	48,7	49,2	53,6
SE	52,5	51,7	50,3	50,4	45,3	40,2	38,8	42,6	39,4	38,6	38,2
UK	37,1	38,7	40,3	41,7	42,7	43,7	51,9	67,1	78,4	84,3	88,7

Zdroj: Eurostat (2014), vlastní úprava